

Český diskurz o protiraketové obraně a národní zájem

NIK HYNEK, VÍT STRÍTECKÝ

Czech discourse on missile defense and national interest

Abstract: The presented analysis empirically examines the Czech discourse on Missile Defense (part one) and situates this object of study into the context of a more theoretically and conceptually oriented (though with important practical repercussions) discussion of the utility and possible uses of the category of national interest (part two). The period spanning from January 2007 to August 2008 is investigated.

In part one, two crucial dynamics are investigated: first, we pose the question of how the issue got into the Czech Republic in the first place and how the Czech government framed it; second, we tackle the question of how the issue subsequently got exported from the country and was presented as an international issue. We will approach the internalisation of the issue by the means of a thematic discourse analysis; the externalisation of the issue will be analysed through the means of a content analysis. Additionally, the Czech societal debate about the issue is examined through an analysis of metaphors.

As for part two, the findings are inserted into a procedural conceptualisation of national interest in order to connect the theorisation of foreign and security policy with its practice and to find out whether or not the issue can be regarded to be in 'the Czech national interest'. Three criteria of national interest are employed: relevance, consensus, and external acceptability. As the discussion makes clear, the issue in question has not been 'in the Czech national interest' as far as the framework used. The cardinal reason for such an inference consists in the significant divergence between the governmental interest, which was hegemonically securitised and unreasonably presented as the alleged Czech national interest, and the public interest, which consistently opposed the installation. Followingly, the article ends with some concluding thoughts.

Key words: missile defense, Czech Republic, United States, NATO, discourse analysis, content analysis.

Systém americké protiraketové obrany (dále jen PRO) patřil v letech 2007–2008 k nejdiskutovanějším tématům ve veřejném i politickém prostoru. V médiích se objevovala široká škála skutečností, které více či méně souvisely s možnou výstavbou komponentů americké protiraketové obrany na území střední Evropy. Veřejný i politický diskurz byl opanován především hledáním protivníků, historickými generalizacemi a ideologicko-normativními postoji. Vyjednávání o PRO představuje důležitý mezinárodněbezpečnostní proces, jehož významnou součástí lze asociovat s rozhodováním v rámci České republiky. Tato skutečnost naznačuje důležitost odborné diskuze, která by reflektovala tuto problematiku. V tomto ohledu však PRO prozatím představuje do značné míry nenaplněnou výzvu. Tato stať přirozeně navazuje na – v českém prostředí svého druhu ojedinělou – stať, posuzující napojení systémů protiraketové obrany na klíčové téma strategických studií – na odstraňování (Hynek, 2008). Smyslem tohoto výzkumu není však prohloubení porozumění

strategickému kontextu PRO jako v případě výše uvedené stati, ale vyplnění jiného bílého místa v diskuzi o PRO: cílem stati je totiž *empirické rozpracování tématu PRO* (první část stati) *na pozadí konceptuálně-teoretické debaty týkající se národního zájmu* (druhá část stati). Časové období analýzy je vymezeno lednem 2007 až srpnem 2008, tedy obdobím, v němž se udály všechny důležité události pro výzkumné otázky v této stati. V metodologicky řádně ukotvené a konceptuálně a teoreticky rozpracované reflexi specifické zahraničně-bezpečnostní praxe České republiky (ČR) má tak tato stať ambici ukázat, jak je možné prakticky přispět k formování českého výzkumného programu v oblasti mezinárodních vztahů. Jeho artikulaci a podnětnou diskuzi lze najít na stránkách tohoto časopisu (*srovnej Drulák, 2009 a; Drulák, 2009 b; pro konstruktivní kritiku Bátora, 2009; Barša, 2009*).

EMPIRICKÁ ANALÝZA: DVOJÍ DYNAMIKA DISKURZU O PRO

Předmět studia a výzkumné otázky

Oblast PRO se od samého počátku stala významným politickým tématem. Na začátku roku 2007 oslovila americká administrativa českou vládu s konkrétním požadavkem na instalaci prvku radaru operujícím v pásmu X na území České republiky. Zamýšlená radarová základna měla společně s deseti exoatmosférickými řízenými střelami (dále jen střely GBI) umístěnými v Polsku vytvořit tzv. třetí pilíř národního (amerického) systému protiraketové obrany, zaměřené proti balistickým střelám, které Írán potenciálně vyvine v budoucnosti. Geograficky se jednalo o první pilíř tohoto amerického systému PRO mimo území Spojených států amerických, jelikož další dva pilíře se nacházejí v Kalifornii (Vandenbergova základna) a na Aljašce (základna Fort Greely). Česká vláda po intenzivních vyjednáváních s návrhem souhlasila. Výsledkem tohoto procesu jsou dvě americko-české smlouvy, které podepsali v červenci, respektive srpnu 2008 vrcholní představitelé obou zemí. Paralelním procesem k americko-českým rozhovorům a finálním bilaterálním dohodám byl politický proces, směřující k budoucí multilateralizaci třetího pilíře na platformě Severoatlantické aliance. Multilateralizační aktivity vyvrcholily v období před summitem NATO v Bukurešti. Tzv. natoizace PRO byla stvrzena textem závěrečné bukureštské deklarace, v níž členské státy NATO nakonec konsenzuálně podpořily budoucí propojení prvků třetího pilíře s komplementárním systémem aktivní vrstvené obrany bojiště před balistickými střelami (*Active Layered Theatre Ballistic Missile Defense – ALTBMD*) Severoatlantické aliance.

První část této stati se soustředí na analýzu dvou stěžejních dynamik diskurzu o PRO. První zkoumanou dynamikou bude *mezinárodní* přenos a směřování diskurzu o PRO. Jak již naznačily úvodní řádky, klíčovou roli ve sledování této dynamiky sehraji dva mezinárodní aktéři: Spojené státy americké a NATO. Výzkum se konkrétně zaměří na analýzu *přenosu diskurzu z USA do České republiky a následně z České republiky do NATO*. Druhou zkoumanou dynamiku tvoří vlastní *diskurz o PRO v rámci České republiky*; jde tedy o *domácí* dynamiku. Zatímco mezinárodní směřování a přenos diskurzu stať zkoumá na úrovni vládní (USA, Česká republika) a mezivládní (NATO), v rámci studia domácí povahy a dynamiky diskurzu o PRO bude věnovat pozornost analýze úrovně vládní a úrovně veřejného prostoru. Jak stať ukáže, zahrnutí úrovně veřejného prostoru je rozhodující pro porozumění přesměrování diskurzu o třetím pilíři PRO z České republiky do NATO. Rozlišení všech tří úrovní bude však klíčové také pro diskuzi o vztahu mezi zkoumanou problematikou a konceptem národního zájmu, která bude představovat druhou část tohoto textu.

Stať volí následující argumentační strategii. Tvrdíme a empiricky ukážeme, že téma českého prvku PRO nelze považovat za národní zájem z hlediska perspektiv, které nabízejí substantivní realistické či liberální teorie mezinárodních vztahů. Téma PRO bylo jako (americký) národní zájem diskurzivně vytvořeno v USA a do pozice českého vládního zájmu (jak však ukáže reflexe ve druhé části stati, nikoli českého národního zájmu) následně umístěno diskurzivním přenosem z USA. Z hlediska výše zmíněných substantiv-

ních teorií je třeba zdůraznit, že vzhledem k vnějšímu původu tématu PRO a jeho diskurzivnímu (a tím i politickému) přenesení je třeba na téma PRO pohlížet jako na politickou skutečnost s exogenní genezí. Empiricky i konceptuálně ukážeme, že téma PRO nemůže být považováno za český národní zájem, neboť jeho utvoření ignorovalo zájem veřejný, jenž je – jak ukáže teoretická diskuze níže – jedním z rozhodujících kritérií přítomnosti národního zájmu. Stať empiricky ukáže, že klíčovým mechanismem přenosu bylo využití materiálů a diskurzu Americké protiraketové agentury (*Missile Defense Agency – MDA*) českou vládou, jež je v této studii zastoupena institutem zvláštního zmocněnce vlády České republiky pro vyjednávání o radarové základně.

Dále budeme tvrdit a prokážeme, že za zásadní událost pro další vývoj tématu lze považovat opozici vládní Strany zelených (SZ) a její požadavek na tzv. natoizaci třetího pilíře PRO. Ta byla následně přetvořena v politický nátlak a následné zadání vlády České republiky pro českou diplomacii. Zatímco v prvním případě došlo k diskurzivnímu přenesení tématu z americké vládní na českou vládní úroveň, kontext druhého vývoje se odehrával mezi úrovněmi vládní a mezivládní. Na následujících řádcích se pokusíme nastínění vývoje v obou případech empiricky doložit prostřednictvím metodologicky ukotvené analýzy dokumentů. Potvrzení výše formulované argumentační linie ve vztahu k PRO naznačí potřebu rekonceptualizace národního zájmu. Jinými slovy řečeno, analýza diskurzu o PRO naznačí limity substantivně orientovaných konceptualizací národního zájmu. Studii tak uzavře alternativní rámec umožňující interpretaci PRO ve světle národního zájmu.

Výše uvedený nástin slouží jako pozadí pro vytvoření vlastních výzkumných otázek pro tuto stať.

Výchozí otázka výzkumu

Jaké bylo směřování a vývoj českého diskurzu o protiraketové obraně v kontextu Spojených států a Severoatlantické aliance?

Dílčí otázky výzkumu

Výše položená výchozí otázka výzkumu je rozložena na následující *dílčí* otázky výzkumu:

- 1) Jaká byla původní povaha amerického politicko-bezpečnostního diskurzu o protiraketové obraně?
- 2) Jakým způsobem byla diskuze o PRO a zejména o prvku třetího pilíře přenesena českou vládou do domácího kontextu a jaký byl mechanismus přenosu?
- 3) Jaká byla vnitřní dynamika diskurzu o PRO v České republice na vládní úrovni i na úrovni veřejného politického prostoru se zaměřením na příklady a spojení s jinými tématy?
- 4) Jaký byl další vývoj myšlení o PRO v českém prostředí s ohledem na mezinárodní kontext?

Metodologie výzkumu

Vymezení sběru relevantních dat

Následující část se zabývá specifikací sběru dat, vytvořením datového rámce a datového vzorku. Data budou sbírána ze studia dokumentů, přičemž stať následně přistoupí k vytvoření datového vzorku. Ačkoli je teorie vytváření datového vzorku (*sampling theory*) obvykle spojena s kvantitativním typem výzkumu (*srovnej například Levy – Lemeshow, 1999*), její použití je vhodné i pro tuto studii z důvodu ohraničení relevantního materiálu výše položenými výzkumnými otázkami. Základním prvkem datového vzorku je *dílčí* dokument. Konkrétním rámcem datového vzorku poté bude vrstvený řízený výběr vzorku (*stratified non-random sample /srovnej Cochran, 1977/*). Celkovou agregací posléze dojde k vytvoření datového souboru. Povaha dat v tomto souboru bude typu primárních dat odvozených ze sekundárních zdrojů (*primary data derived from secondary sources /srov-*

nej May, 2001, s. 181–185/), tj. v datovém souboru se objeví rekatégorizovaná data z různých typů formálních kategorií dokumentů.

Následující specifikace datového vzorku je vztážena k dílčím výzkumným otázkám. Datový vzorek pro první otázku je tvořen souborem oficiálních dokumentů Americké protiraketové agentury, které se zabývají systémem PRO, včetně třetího pilíře. Datový vzorek ke druhé otázce je tvořen oficiálními dokumenty zmocněnce vlády pro vyjednávání o radarové základně, stejně jako speciálním číslem čtrnáctideníku *A report*, který vydává Ministerstvo obrany České republiky a týká se studovaného tématu. Ke třetí otázce následně přísluší datový vzorek, vycházející ze dvou klíčových webových stránek, konkrétně www.protiraketam.cz a www.nezakladnam.cz. V rámci těchto webových stránek se zaměříme výhradně na diskuzní fórum, respektive na blog, na nichž se veřejnost mohla k celé problematice vyjádřit. Dalším zdrojem dat vytvářejících datový vzorek budou dva celostátní deníky – *MF Dnes* a *Právo* –, které obecně (přestože ne absolutně) reprezentují opačné strany politického spektra. U čtvrté otázky je datový soubor tvořen zprávami České tiskové kanceláře (ČTK), týkajícími se PRO v období leden 2007 až srpen 2008. Tato poslední otázka je současně jedinou otázkou, která pro zodpovězení nevyužívá vzorkovací postup (až na abdukční fázi stanovení klíčových slov, kde je použito jednoduché vzorkování, viz níže), nýbrž pracuje s celým nekráceným souborem zpráv.

Použité metody analýzy dat

Výzkum vychází z interpretativní tradice (*srovnej Blaikie, 1993; Ragin, 1994*) a v rámci ní posléze z analýzy diskurzu (*srovnej O'Halloran, 2006; Platt, 1981; Wodak – Meyer /eds./, 2001*). Analýza diskurzu není v této studii chápána jako specifická metoda, nýbrž jako zastřešující metodologie, v jejímž rámci je možné kombinovat různé metody (*srovnej Phillips – Hardy, 2002, s. 3*). Tento přístup se tak ztotožňuje s dnes již klasickým Wittgensteinovým (*Wittgenstein, 1953, poznámka 133*) tvrzením, že neexistuje univerzálně použitelná diskurzivní analýza, nýbrž pouze různé metody a strategie výzkumu, které dohromady tvoří metodologii diskurzivní analýzy (*Wittgenstein, 1953, poznámka 133*). V současné terminologii je tento přístup znám jako tzv. 3D přístup, jenž umožňuje studovat vztahy mezi texty, diskurzy a kontexty (*Fairclough, 1992; Phillips – Hardy, 2002, s. 5*). Oproti jiným tradicím výzkumu (například kritickému racionalismu či empiricismu) i tato stať využívá doplňkového postřehu Ludwiga Wittgensteina (*Wittgenstein, 1953, poznámka 133*). Ten spočívá v přesvědčení, že konkrétní soubor metod tvořící metodologii diskurzivní analýzy je vždy dán výzkumnou otázkou či výzkumnými otázkami. Jinými slovy řečeno, výběr metody analýzy dat je vždy závislý na výzkumných otázkách, nikoli naopak. Nejinak je tomu i v této studii, kde je výběr metod analýzy dat podřízen typu a věcnému charakteru výchozí otázky a dílčích otázek. Problém provázání sebraných dat a procesu jejich analýzy tato stať v souladu se všeobecně přijímaným pohledem přímo neřeší (*srovnej Wetherell – Taylor – Yates /eds./, 2001; Dijk, 1997; Phillips – Hardy, 2002*).

Pro soubor čtyř dílčích otázek byly vybrány následující metody analýzy dat: a) a b) tematická analýza, včetně operacionalizace zjištěných témat, c) analýza metafor a jejich kategorizace, d) kvantitativní obsahová analýza na základě klíčových slov vybraných kvalitativní tematickou analýzou. Vztah mezi jednotlivými dílčími výzkumnými otázkami a použitými metodami analýzy dat je shrnut v následující tabulce.

Dílčí otázka číslo	Použitá metoda analýzy dat
1	Tematická analýza
2	Tematická analýza
3	Analýza metafor
4	Obsahová analýza

Následující část se zabývá představením jednotlivých metod analýzy dat v rámci metodologie diskurzivní analýzy. Součástí představení jsou i praktické ukázky použití a operacionalizace. Je zřejmé, že takové představení a návrh operacionalizace se neobejdou bez kontextualizace diskuzí dílčích otázek.

První metodou analýzy dat, která bude použita pro hledání odpovědi na otázky číslo jedna a dvě, je metoda *tematické analýzy*. Tematická analýza spočívá v procesu hledání a nalézání klíčových témat pro charakterizování patřičného fenoménu (*Daly – Kellehear – Gliksman, 1997*). Z praktického hlediska je možné proces ztotožnit s několikanásobným čtením zdroje dat (*Rice – Ezzy, 1999, s. 258*). Klíčem je odhalení vzorců obsahové organizace a vztahů v rámci analyzovaných dat, pomocí nichž se vynoří se témata stávají analytickými kategoriemi (*Burman – Parker /eds./, 1993*). V případě tematické analýzy existuje několik možností operacionalizace témat. Jedním z nejčastějších kvalitativních způsobů operacionalizace témat je operacionalizace založená na klíčových slovech. Ta jsou strukturována podle tematické oblasti a na základě míry abstrakce do vyšších celků. Klíčová slova jsou v našem případě inspirována existujícími spojeními, z nichž vzešla samotná diagnostika témat.

Tento postup je vnímán jako nevhodnější vzhledem ke dvěma prvním stanoveným dílčím výzkumným otázkám. Ty jsou zaměřeny na studium mezinárodního přenosu a směřování diskurzu o PRO. Mechanismus, jenž je specificky zkoumán v rámci těchto dvou otázek, je označen jako mechanismus *transpozice*. Analýza transpozice diskurzu o PRO v této studii odpovídá srovnání dvou diskurzivních *stavů*, konkrétně roviny amerického vládního diskurzu o PRO (stav 1) a následně roviny českého vládního diskurzu o PRO (stav 2). Tento postup odráží skutečnost, která neměla zřetelné proměny v čase. Právě z důvodu relativní časové neměnnosti obou vládních diskurzů není výzkumně nezbytné soustředit se na samotnou dynamiku či rozbor procesu. Jak bude ukázáno v další části této stati, která se zabývá přenosem diskurzu o PRO z české vládní úrovně do NATO za pomoci mechanismu diskurzivní *tranzitivity*, právě koncept relativní časové neměnnosti (transpozice) je nahrazen konceptem proměnlivosti (tranzitivita). Zatímco *transpozici* diskurzu je možné chápat jako jeho přenesení z místa A (zde americká vláda) na místo B (zde česká vláda) v jednom kroku a beze změn, koncept *tranzitivity* je možné vymezit jako postupný přenos diskurzu (zde z úrovně vlády České republiky na úroveň bezpečnostního společenství NATO) s řadou vstupujících intervencí (zde zejména preference Strany zelených), které mění jeho povahu, a tak snižují jeho pravidelnost.

Druhým zvoleným typem analýzy dat je *analýza metafor*. Analýza metafor je použita v návaznosti na třetí dílčí výzkumnou otázku. Cílem je zjistit vztah mezi vládním diskurzem o PRO v ČR a diskurzem o PRO v ČR na úrovni veřejného prostoru. Při abdukční fázi výzkumu nás zaujala metaforická bohatost vypodobnění důležitosti (či naopak tvrdé kritiky) plánovaného prvku PRO na území České republiky. Právě proto je analýza vládní i veřejné úrovně a jejich průsečíků na dvou zkoumaných webových portálech (www.protiraketam.cz a www.nezakladnam.cz) založena na analýze přítomných metafor. Primární diskurzivní rozštěp bude veden na ose souhlasné metafor (ve smyslu souhlasu s instalací amerického prvku PRO na území České republiky a její diskurzivní podpory) versus nesouhlasné metafor. Ve světle přítomnosti obou typů metafor na obou webových portálech není možné pro zaměření a účely této stati vypodobňovat z hlediska analýzy přítomného diskurzu tyto portály jako souhlasný (vládní portál www.protiraketam.cz) a nesouhlasný (občanský portál www.nezakladnam.cz). V míšení souhlasu a nesouhlasu v rámci každého z těchto portálů, ač jejich původní politická funkce a zadání byly jednoznačné a ostře vyhraněné vůči tomu druhému, spočívá domácí dynamika a vzájemné interakce mezi oběma úrovněmi českého diskurzu o protiraketové obraně.

Výzkum metafor užívaných na výše zmíněných portálech bude dále obohacen o metaforickou analýzu mediálního (novinového) diskurzu. Denní tisk svou podstatou vyplňuje

prostor mezi oficiálním vládním a široce pojatým veřejným prostorem. V souladu s výše uvedenými principy výběru budou jednotlivé metafory vybrány z textů publikovaných v *MF Dnes* a v *Právu*. Také tyto dva zdroje nelze primárně rozdělit na souhlasný a nesouhlasný, a tak budou metafory členěny na souhlasné a nesouhlasné podle kontextů. Výběr obou deníků odráží však intuitivní předpoklad, že tyto dva mediální zdroje nabídnou dostatečnou paletu metaforických spojení v rámci obou kategorií.

Metaforický výzkum, který je součástí této stati, odpovídá zřejmě nejběžnější kombinaci epistemologické a ontologické pozice pro analýzu metafor. Z epistemologického hlediska je celá tato stať založena na interpretativní tradici kvalitativního výzkumu. Klíčová dílčí otázka vztahující se k této části výzkumu naznačuje, že se analýza metafor pokusí osvětlit diskurzivní konstrukci problému PRO v českém prostředí na základě zkoumání ve veřejném prostoru přítomných a všeobecně sdílených metafor. V této souvislosti půjde tedy o strukturování jednotlivých pozic, které se v diskurzu o PRO střetávají. Jak již výše definovaný datový vzorek i charakter dílčí otázky napovídají, tato stať nebude analyzovat výstupy významných individuálních „tvůrců“ diskurzu, ale zaměří se na strukturu širší veřejné diskuze.

Z teoretického pohledu zamýšlená analýza vychází z konceptu kognitivní metafory (Lakoff, 1996; Lakoff – Johnson, 2002; Drulák a kolektiv, 2008; Drulák – Königová, 2007) a je inspirována výzkumy využívajícími metaforicky založenou kritickou diskurzivní analýzu orientovanou na prosazování tématu v politickém či ještě více zúženém bezpečnostním diskurzu (Fairclough – Wodak, 1997; Ferrari, 2007; Graham – Keenan – Dowd, 2004; Dijk, 1993; Dijk, 2006; bezpečnostní diskurz Buzan – Wæver – Wilde, 1998; Buzan – Wæver, 2003). Jak ukáže konceptuální rozpracování národního zájmu, oblast bezpečnostního diskurzu často poukazuje na obecně přijímané a teoreticky informované mechanismy, z nichž nejvýznamnější je proces sekuritizace tématu. Právě sekuritizace tématu PRO, jež v této studii nabývá značného významu i ve vztahu k formulaci národního zájmu, se ze své podstaty obecně zakládá na funkční přítomnosti rétorického komponentu a vyznačuje se specifickou intersubjektivní rétorickou strukturou (Buzan – Wæver – Wilde, 1998, s. 23). Úvodní pasáže této stati naznačily neopomenutelnou historickou kontextualizaci problému. I ve spojení s těmito pasážemi však na tuto práci nelze pohlížet jako na komplexní diskurzivně historickou studii, která by přímo odrážela například pojetí studií Normana Fairclougha a Ruth Wodakové (Fairclough – Wodak, 1997) či Davida Granta a jeho kolegů (Grant – Hardy – Oswick – Putnam /eds./, 2004).

Analýza metafor, které strukturují diskuzi o PRO v českém prostředí, nás přivede k obecnějším otázkám týkajícím se problematiky národní bezpečnosti. Výstupem z této části analýzy českého diskurzu PRO by měla být rekonstrukce obecnějších představ stoupenců i odpůrců PRO o národní bezpečnosti v kontextu amerického plánu na vybudování třetího pilíře. Metodologicky se tak tato stať bude moci opřít o Chiltonovu (Chilton, 1996) operacionalizaci bezpečnostních metafor a o Drulákův (Drulák, 2006) způsob jejich zpracování. Od Chiltonovy knihy se však tato stať bude lišit zacílením analýzy. Zatímco se Paul Chilton zaměřil na nejvýznamnější tvůrce americké zahraniční politiky a evidentně tak silně vnímal politické důsledky používaných metafor, tato stať se pokusí skrze analýzu metafor využívaných v kontextu PRO rekonstruovat sdílené představy o národní bezpečnosti. V tomto ohledu je z hlediska závěrečné interpretace klíčové rozlišení souhlasného a nesouhlasného kontextu. Například metafory vážící se k metaforickému pojmu POUTO mohou představovat kritiku „vazalství“ na USA. Také však mohou naopak představovat strach z „vazalství“ na Rusku jako na hlavním odpůrci, stejně jako třeba vyzdvihovat význam „transatlantického spojení“.

Poslední použitou metodou analýzy dat v rámci zadání této stati je obsahová analýza. Ačkoli je tato metoda analýzy dat obvykle charakterizována jako kvantitativní metoda, v této studii je vystavěna na základě analýzy klíčových slov vybraných kvalitativní tematickou analýzou. Kvalitativně stanovené klíčové termíny pro následnou obsahovou analýzu budou odpovídat vybraným klíčovými slovy považovaným za relevantní z rámce dílčích otázek

číslo 1 a 2. Kontextuální interpretace výsledků obsahové analýzy bude vycházet z předpokladu, že čím více se dané slovo/spojení bude v textu vyskytovat, tím důležitější je jeho pozice v celkovém významu/argumentační struktuře daného textu (*Krippendorff, 2004*).

Jak již bylo vysvětleno, dílčí otázky číslo 1 a 2 srovnávají americký a český diskurz o PRO prostřednictvím konceptu transpozice, jenž je metodologicky vyjádřený pomocí srovnání stavu 1 a stavu 2. Jakkoli dostačující je tento postup pro zodpovězení těchto dvou otázek, jeví se jako nedostatečný pro zjištění diskurzivního přenosu tématu z České republiky do NATO. Rozdíl stojící u počátku jiného metodologického postupu, výběru metody a analýzy dat tkví v časové stálosti diskurzu v mezích dílčích výzkumných otázek číslo 1 a 2 oproti časové proměnlivosti diskurzu v mezích dílčí otázky číslo 4. Proto bude datový vzorek týkající se 4. otázky členěn do dvouměsíčních referenčních úseků, které z pohledu obsahové analýzy dovolují zachytit proměnlivost diskurzu.

Za nezbytností zkoumat v této souvislosti spíše *tranzitivitu* diskurzu o PRO než jeho *transpozici* stojí proces tzv. natoizace. Z tohoto pohledu je významné, že téma tzv. natoizace nebylo v diskurzu k otázkám číslo 1 a 2 vůbec přítomno. Stejně tak nebylo přítomno na počátku nevyzkoumaného souboru zpráv ČTK o PRO a objevilo se teprve časem, zejména na základě preference a politické neústupnosti Strany zelených v této otázce (prosazování multilateralizace amerického prvku PRO plánovaného pro Českou republiku). Jinými slovy řečeno, téma, které je proměnlivé v čase z hlediska přítomnosti (počáteční nepřítomnost, následné vyoření se, konečné převládnutí), není možné studovat příliš hrubým postupem srovnání výchozího a finálního stavu. Klíčový důraz musí být naopak kladen na samotný diskurzivní proces, což je důvodem k zavedení referenčních úseků, k nimž budou počítány a agregovány předem vybraná klíčová slova. Tento postup umožní ukázat samotnou časovou dynamiku tranzitivity diskurzu o PRO z původně amerického kognitivního rámce do rámce, který je založen na ústředním významu NATO a jenž má původ v návrzích Strany zelených a v menší míře i v diskurzu na úrovni české veřejné sféry. Stejná technika stanovení pevných časových úseků současně dokáže zachytit i další trend, a to rozšíření akceptace tzv. natoizace z velmi úzké skupiny proponentů (Strana zelených a určité segmenty občanské společnosti) na prakticky celý hlavní politický proud, včetně celé vládní koalice a části opozice (části České strany sociálnědemokratické /ČSSD/).

Analýza dat o směřování a povaze českého diskurzu o PRO v kontextu USA a NATO

V návaznosti na výše uvedený teoreticko-metodologický úvod se následující část bude zabývat analýzou dat, která jsou obsažena v rámci datového vzorku. Tato analýza bude provedena prostřednictvím několika různých metod, které spadají do širěji pojaté metodologie diskurzivní analýzy (vzhledem k širšímu pojetí diskurzivní analýzy můžeme do zmíněné metodologie zařadit i analýzu metafor). Jak již bylo naznačeno, celý výzkum je členěn podle dílčích výzkumných otázek, které budou zodpovězeny na základě specifické analýzy příslušné části datového vzorku. Narativní konstrukce, které budou výsledkem analýzy čtyř dílčích otázek, pak nabídnou dostatečně reprezentativní základnu k finálnímu zodpovězení hlavní výzkumné otázky.

Tematická analýza

- 1) *Jaká byla původní povaha amerického politicko-bezpečnostního diskurzu o protiraketové obraně?*
- 2) *Jakým způsobem byla diskuze o PRO a zejména o prvku třetího pilíře přenesena českou vládou do domácího kontextu a jaký byl mechanismus přenosu?*

Níže uvedená analýza je založena na dokumentech, které vzešly na jedné straně z Americké protiraketové agentury a na druhé straně z institutu zvláštního zmocněnce vlády ČR pro vyjednávání o radarové základně Tomáše Klvani. Referenčními soubory dokumentů byly *Proposed U.S. Missile Defense Assets in Europe* (Missile Defense Agency, 2007) na

straně MDA, dokument s názvem *Bude radar z Kwajaleinu stát v Brdech? (Bude radar z Kwajaleinu stát v Brdech?, 2007)* a zvláštní číslo časopisu *A report s názvem Česká republika a protiraketová obrana (Česká republika a protiraketová obrana, 2007)* na straně České republiky. Principem naší operacionalizace je vyhledávání organizovaných vztahů mezi tematickými vzorci a klíčovými slovy. Takovému postupu napomáhá skutečnost, že začleněné dokumenty mají velmi podobnou argumentační strukturu. Ta staví právě na klíčových tématech. Na základě primární analýzy obou dokumentů jsme definovali tři základní tematické vzorce, které vždy zahrnují určitou skupinu témat:

- I) racionalizace významu umístění PRO ve střední Evropě:
  - A) charakteristika bezpečnostního prostředí,
  - B) spojenecká politika,
  - C) geostrategická pozice střední Evropy,
- II) charakteristika hlavních hrozeb:
  - A) proliferace zbraní hromadného ničení,
  - B) severokorejská hrozba,
  - C) íránská hrozba,
- III) charakteristika dopadů výstavby třetího pilíře:
  - A) efektivita a funkčnost systému,
  - B) vztah ke strategické rovnováze.

Následující řádky ukáží, jak lze do této struktury dosadit všechna klíčová slova a slovní spojení (dále *kurzivou*). Na základě tohoto kroku bude možné odpovědět na dvě výše zmíněné otázky.

ad I) *Racionalizace významu umístění PRO ve střední Evropě*

V rámci charakteristiky bezpečnostního prostředí (A) se dokumenty obou stran zcela shodně zmiňují o *nebezpečných a nepředvídatelných režimech*, které se vyznačují *agresivní zahraniční politikou* a tendencí k *prosazování zájmů silou, vydíráním či nátlakem*. Na české straně se navíc objevuje důraz na *novost* těchto hrozeb, které jsou motivovány *fanatickou a extrémní ideologií*.

Americké i české dokumenty zdůrazňují význam spojenecké politiky (B) pro *transatlantickou bezpečnost*. V českém prostředí silněji rezonuje skutečnost, že *Evropa není na rozdíl od USA chráněna*, což vytváří jistou *disproporci* v rámci transatlantické vazby. Američané naopak zdůrazňují *logiku bezpečnostní závislosti*, podle níž USA nejsou v bezpečí, není-li v bezpečí i Evropa. Vzájemná závislost tak, jak je charakterizována v amerických dokumentech, primárně nevychází z ochrany společných hodnot, ale spíše z možnosti, že by USA mohly být skrze evropské spojení vydírány v případě *vážné krize mimo transatlantický prostor*. Podobně americké dokumenty vnímají PRO jako posílení bezpečnosti transatlantického prostoru. Toto přesvědčení vychází z předpokladu, že *přítomnost PRO sníží proliferaci zbraní hromadného ničení* (dále jen ZHN), a ze související nezbytnosti *včasné přípravy*, založené na očekávání reálně ještě neexistujících hrozeb.

Obě sady dokumentů se zcela shodně zmiňují o střední Evropě jako o ideální oblasti z hlediska pokrytí v zásadě celého evropského kontinentu (C). Podle amerických dokumentů je instalace radarové základny v České republice a interceptorů v Polsku vhodná díky *ideální geografické/geostrategické pozici*, která umožňuje optimální *defenzivní pokrytí „většiny“ území Evropy* proti *hrozbám z Blízkého východu*. Český datový vzorek navíc přidává naraci o specifické *historicko-geografické zkušenosti* celého regionu střední Evropy, stejně jako nutnost pomoci *spolehlivému spojenci*, jež je založena na *pozitivní historické zkušenosti*.

ad II) *Charakteristika hlavních hrozeb*

Analýza dokumentů obou stran ukazuje blízké propojení mezi nebezpečnými a nepředvídatelnými – tzv. darebáckými – režimy a *dynamikou hrozby proliferace zbraní hromad-*

ného ničení (A). Dokumenty z americké i české strany se zmiňují o tom, že se tato dynamika významně proměnila s *koncem studené války*. Zcela shodné jsou také zmínky o *nárůstu počtu států*, které disponují, nebo by v blízké době mohly disponovat ZHN. Zdrojové dokumenty se explicitně zmiňují o nárůstu patrném v posledních dekadách, kdy *ZHN vlastní už 25 států, z nichž rovných devět může prostřednictvím raketových technologií ohrozit USA či jejich spojence*. Je relativně překvapivé, že americké dokumenty vydané dlouho před bukurešťským summitem více zdůrazňují *mezinárodní konsenzus* patrný z deklarací NATO. Za cíl lze považovat snahu o zmírnění napětí mezi Českou republikou a Polskem na straně jedné a ostatními evropskými členskými státy NATO na straně druhé. Procesu tzv. natoizace českého diskurzu o PRO se však bude přímo věnovat obsahová analýza, která bude využita k zodpovězení čtvrté otázky. Jak také bude ozřejmeno níže, NATO se v dokumentech objevuje především v jiných souvislostech.

Z hlediska konkrétní specifikace hrozeb se americké dokumenty více věnují *severokorejské hrozbě* (B). Zatímco se české dokumenty v souvislosti s Korejskou lidovědemokratickou republikou (KDR) zmiňují pouze o provedení relativně úspěšných testů, Američané vykládají severokorejskou hrozbu komplexněji. V rámci amerického diskurzu severokorejskou hrozbu charakterizuje vlastní severokorejský program na výrobu balistických střel *Taepodong*, jejichž nová generace může nést i jaderné hlavice. Hlubší charakteristika severokorejské hrozby zahrnuje také nebezpečí *vývozu funkční raketové technologie*. Posledním významným rozměrem, který je v americkém diskurzu spojen se severokorejskou hrozbou, je problematika možného *úniku know-how raketové a/nebo jaderné technologie*, respektive již vyrobených balistických střel a/nebo jaderných hlavíc.

Naopak *iránská hrozba* (B) zaujímá v obou národních vzorcích stejně významný prostor. Íránský raketový program je vnímán jako zásadní *bezpečnostní problém pro Evropu* a pro území na i za její východní hranici. Americké dokumenty se explicitně zmiňují o *Turecku* a o *Izraeli*, v českých se objevuje spojení s *východní částí Evropy*. Americké i české strategické dokumenty se shodně zmiňují o testu střel typu *Šaháb 3* a o poměrně dynamickém technologickém vývoji íránského programu. Podle *zpráv amerických tajných služeb*, na něž odkazují české i americké dokumenty, by *Írán mohl v roce 2015 disponovat mezikontinentální balistickou střelou, stejně tak jako funkční jadernou technologií*. Jako varující označují dokumenty ze vzorku *korejský „úspěch“*, stejně tak jako *spolupráci právě s KDR, s Ruskem a s Čínou*. Zásadním závěrem, vycházejícím z charakteristiky íránské hrozby, je *nechráněnost Evropy* proti potenciálnímu útoku mezikontinentálními balistickými střelami ze strany Íránu, již by vyřešil třetí pilíř národního protiraketového systému Spojených států. V českých dokumentech lze také najít zdůraznění *přerušené íránské spolupráce s OSN v oblasti kontroly jaderného programu*.¹

ad III) Charakteristika dopadů výstavby třetího pilíře

Vedle „pozitivních“ témat, která lze vnímat jako důvody, proč je plánovaná výstavba třetího pilíře americké národní PRO potřebná a prospěšná z hlediska národní, transatlantické i globální bezpečnosti, lze v dokumentech najít i témata, reagující na zásadní kritické výtky proti výstavbě systému PRO, jež se v průběhu politických i strategických diskuzí objevily. Je zřejmé, že z hlediska strukturování diskuze ve veřejném i politickém prostoru jsou tato témata velmi významná. Avšak strategické dokumenty, které jsou předmětem této fáze studia, přirozeně nejsou zamýšleny jako odpověď na kritiku. Tím si lze vysvětlit skutečnost, že v rámci našeho vzorku bylo možné identifikovat pouze dvě taková témata.

Prvním takovým tématem je efektivita a funkčnost systému PRO (A). Strategické dokumenty obou stran se v souvislosti s efektivitou a funkčností systému pokoušejí zdůraznit, že systém byl již několikrát *úspěšně testován* v prostředí simulovaných krizí. Není však bez zajímavosti, že ani na jedné straně se v tomto kontextu neobjevují detaily, přestože narativní charakteristiky některých témat se na úroveň podobných detailů dostaly. Tato skutečnost je velmi patrná také proto, že se americké dokumenty zmiňují o úspěš-

nosti protiraketových systémů zaměřených na *obranu proti střelám krátkého doletu*, které byly plně využity v Iráku v rámci operace Irácká svoboda. V rámci této operace byly podle dokumentů v datovém vzorku se stoprocentní úspěšností devětkrát vypuštěny obranné střely typu PAC-2 a 3.² Zde je jistě na místě se zmínit (a americké dokumenty tak činí) o tom, že obrana proti střelám delšího doletu ještě nebyla reálně použita. Efektivita a funkčnost systému jsou založeny na argumentu o *existenci již implementovaných zařízení*. Dokumenty obou stran si jmenovitě všímají *existujících radarů včasné výstrahy v Grónsku, na Aleutách a ve Velké Británii a předsunutého radaru v Japonsku*. Samozřejmě neopomíjejí ani *střely GBI* umístěné na Aljašce a v Kalifornii. Americké i české dokumenty také zdůrazňují, že americký systém je v současnosti *jedíným funkčním* protiraketovým systémem, přičemž radary založené na podobné bázi fungují i v mnoha jiných (civilních) odvětvích (navádění letadel, předpověď počasí, spojení s družicemi a podobně). Sdílení této narativní charakteristiky americkými i českými dokumenty se zdá být významné, neboť tento typ narativní kontextualizace je velmi vzdálen obecnému kontextu PRO a je z odborného hlediska problematický, respektive zavádějící.

Tematický vzorec, týkající se dopadů výstavby PRO, je na americké i české straně uvozován zdůrazněním čistě *obraného potenciálu PRO*, která již byla mnohokrát testována a lze ji považovat za *funkční* (A). Další významnou společnou narativní definicí je napojení na systém ALTBMD, který vyvíjí NATO a jenž je určen k ochraně proti střelám krátkého a středního doletu. Ve spolupráci se systémy NATO by mělo v budoucnosti dojít k vytvoření *komplexní ochrany evropského teritoria proti balistickým hrozbám* (A). Americké dokumenty tento princip spojují s *posilováním transatlantického spojení* a s potvrzením amerických bezpečnostních závazků v Evropě (znovu IB). Obě skupiny národních dokumentů také zcela shodně zdůrazňují, že střely GBI v rámci PRO pracují na výhradně *kinetické bázi*, tedy že ničí odpálené balistické střely pouze energií uvolněnou srážkou obou těles (na rozdíl od ruského systému PRO, který je založen na střelách GBI nesoucích jaderné hlavice).

Další důležitou narací, která je americkým i českým dokumentům společná, je důraz na přemístění radaru z Marshallových ostrovů (z ostrova Kwajaleinu), kde několik let fungoval v blízkosti školky a frekventované pláže. Podobně jako sdělením, že paprsky radaru vůbec nebudou směřovat k zemi, české i americké dokumenty dokládají *zdravotní nezávadnost* radaru pro své okolí. Americké dokumenty více zdůrazňují, že PRO představuje *další strategickou možnost*, a to vedle *jaderné odvety (retaliation)* a vojenských *preemptivních úderů* (B). Jemnější vnímání strategických dopadů americkou stranou dokládá spojení PRO s možností odvedení úmyslu nepřátelských států od vývoje a nákupu *mezikontinentálních raketových technologií*. Takové přesvědčení vychází z předpokladu, že jejich užítost se v důsledku PRO značně snižuje.³ Fungování PRO by tak mělo podle analyzovaných dokumentů získat i zásadní *rozměr snížení proliferace ZHN*. V neposlední řadě by podle amerického diskurzu měl třetí pilíř mít i *odstrašující (detering)* účinek z hlediska možného nátlaku tzv. darebáckých států na evropské spojence USA či jejich vydírání, stejně tak jako na možné vydírání USA prostřednictvím evropských spojenců. České dokumenty vzešlé z vládních kruhů si těchto souvislostí nevšímají a omezují se pouze na konstatování nepoužitelnosti odstrašení útočnými střelami.

Druhé široce diskutované téma se týká vlivu PRO na strategickou rovnováhu (B). V této souvislosti je klíčovou otázkou možná *hrozba*, kterou by případná instalace PRO ve střední Evropě mohla znamenat *pro Rusko*. Hrozbu pro Rusko oba národní kontexty striktně označují jako *neexistující*. Podle amerických i českých dokumentů Rusko vzhledem ke své geografické poloze nemůže být ohroženo. Při narativní charakteristice tohoto tématu dokumenty z obou stran uvádějí, že systém je zaměřen především na možné *hrozby přicházející z Blízkého východu*. Je poněkud zarážející, že všechny dokumenty dokládají neexistující hrozbu pro Rusko jeho geografickou polohou a v zápětí zdůrazňují, že systém je primárně zaměřen na hrozby z Blízkého východu, který je však evidentně blíže než ně-

kteří částí Ruska. Právě uvedená skutečnost není primárně míněna jako kritická námitka (tato stať se nezabývá strategickými implikacemi PRO, ale sleduje vývoj a proměny diskurzu o PRO), nýbrž poukazuje na překvapivý výskyt této charakteristiky v obou vzorcích dokumentů. Podobně vyznívá i na obou stranách uvedená skutečnost, že případná *americko-ruská konfrontace by byla vedena přes oblast severního pólu*, kam by plánovaný brdský radar „neviděl“.

V této souvislosti je patrné, že se strategické dokumenty nezmiňují o ostatních možných charakteristikách hrozeb, které byly zmíněny výše a které počítají s účastí evropského teritoria na možné strategické konfrontaci. Americké i české dokumenty dále shodně zdůrazňují, že *ruský odvetný jaderný potenciál, který dosahuje počtu tisíců interkontinentálních balistických střel, nemůže být narušen 10 střelami GBI umístěnými v Polsku*. Irelevanci ruských obav také oba vzorky dokumentů dokládají intenzivními jednáními v rámci Rady NATO – Rusko⁴ či jiných formátů, jejichž prostřednictvím jsou *Rusové plně informováni* o úmyslech USA a jejich spojenců, stejně tak jako o všech parametrech systému PRO. V rámci jednání je Rusku nabízena možnost *spoluučasti na vývoji technologií*, které jsou či budou součástí PRO, a je mu nabízena rovněž možnost přítomnosti za účelem monitoringu na základnách PRO. Vybrané české dokumenty se v souvislosti s tímto tématem ještě zmiňují o *ruském geopolitickém myšlení*, které je citlivé na zásahy ve sférah svého bývalého vlivu, a interpretují některé ruské snahy jako gesta orientovaná dovnitř, která mají legitimizovat navyšování vojenských výdajů potřebných k financování *reformy ruských strategických sil*.

Cílem tematické analýzy bylo nalézt odpovědi na dvě dílčí výše uvedené otázky:

- 1) *Jaká byla původní povaha amerického politicko-bezpečnostního diskurzu o protiraketové obraně?*
- 2) *Jakým způsobem byla diskuze o PRO a zejména o prvku třetího pilíře přenesena českou vládou do domácího kontextu a jaký byl mechanismus přenosu?*

Zcela zásadním poznatkem tematické analýzy strategických dokumentů, vzešlých z Americké protiraketové agentury a z českých vládních kruhů (z institutu zvláštního zmocněnce vlády ČR pro vyjednávání o radarové základně Tomáše Klvani, který fungoval při úřadu vlády ČR pod gescí vicepremiéra pro evropské záležitosti, a z Ministerstva obrany), je jejich *de facto* identický ráz. Ve struktuře analyzovaných dokumentů bylo možné nalézt obdobnou sekvenci zásadních témat, která byla napojena na téměř identické narativní struktury. Ty se tato stať pokusila identifikovat operacionalizací ve formě klíčových slov.

Z výše provedené analýzy vyplývá, že americký diskurz Bushovy administrativy, který vychází z dokumentů MDA, se významněji odchýlil pouze v několika oblastech. Tou nejviditelnější je pravděpodobně větší důraz kladený na severokorejskou hrozbu. Zatímco české dokumenty toto téma skoro opomíjejí, respektive KLDR bez další charakteristiky řadí mezi státy, které disponují ZHN a přitom nepatří ke stabilním součástem mezinárodního řádu, americký diskurz si všímá i rozvoje a testování konkrétních raketových technologií. Nejvýraznějším příkladem v této souvislosti je jeden ze severokorejských testů, v jehož rámci jedna ze střel přeletěla přes japonské území. Významnou charakteristikou severokorejské hrozby je však také možnost dalšího šíření relativně vyspělé raketové technologie či s tím související možná spolupráce s Íránem, s Čínou či s Ruskem.

Americký diskurz je však také bohatší a propracovanější při charakteristice témat efektivity a dopadu PRO. V rámci dokumentů MDA je PRO vnímána též jako nástroj snižující proliferaci ZHN a jejich nosičů. Legitimizace této narativní konstrukce je založena na logice, podle níž PRO snižuje efektivitu těchto zbraňových systémů, a tím snižuje motivaci (zejména tzv. darebáckých) států těchto technologií dosáhnout. Vzhledem k tomu, že samotné americké území je již v současnosti zcela chráněno systémem PRO, americké strategické dokumenty vnímají význam třetího evropského pilíře především v souvislosti

se situacemi, v nichž by se Evropa mohla stát rukojmím či objektem vydírání ze strany amerických protivníků. Tato strategická úvaha se objevuje i u charakteristiky transatlantického spojení. Je poměrně zajímavé, že tato významná charakteristika je přítomna pouze v americkém diskurzu.

V rámci českého diskurzu naopak více rezonuje tematika týkající se Ruska. Zatímco americký diskurz se zaměřuje na zdůraznění skutečností, že třetí pilíř nemůže nikterak snížit ruský odvetný jaderný potenciál a že ruská strana je plně informována o amerických záměrech, stejně tak jako o parametrech plánovaného systému, v českém diskurzu dominují geopolitické postřehy. Podle těch Rusko citlivě vnímá větší americkou angažovanost ve sféře bývalého sovětského a současného ruského vlivu. České dokumenty se v souvislosti s ruským tématem zmiňují také o tom, že některé ruské postoje mohou být směřovány směrem dovnitř a mají legitimizovat zvyšující se náklady ve vojenském sektoru.

Ostatní narativní struktury navázané na tematické vzorce a jejich témata, která jsme v obou vzorcích identifikovali, se markantně shodují. Americký a český diskurz téměř shodně charakterizuje nárůst států disponujících ZHN po skončení studené války a obdobně oba považují za nejvýznamnější íránskou hrozbu. Íránská hrozba v této souvislosti vychází především z dynamiky íránského raketového programu a z prohlášení íránského režimu o úmyslu vyvinuté technologie v případě potřeby použít. Také význam PRO shodně spočívá na základě funkčnosti již existujících systémů a výhradně defenzivního charakteru celého zařízení. Dominantní klíčové charakteristiky funkčnosti a převládající orientace na obranu jsou v obou diskurzích podporovány zdůrazněním napojení na NATO a čisté kinetický princip, jehož prostřednictvím by byly ničeny případné útočící balistické střely. Podobně symetrický vztah lze nalézt rovněž u charakteristiky transatlantického spojení. V diskurzích na obou stranách dominují termíny nedělitelnosti prostoru a závislosti. Druhý klíčový termín však při bližším pohledu nabývá poněkud odlišných charakteristik na obou stranách. Zatímco se Američané v této souvislosti znovu zmiňují o strategických implikacích a o výše zmiňované vydíratelnosti americké zahraniční politiky, pro Čechy je PRO stvrzením amerických garancí ve vztahu k bezpečnosti České republiky a Evropy. Lze tedy říci, že americký diskurz definuje závislost spíše „negativně“ jako potřebu zacetit potenciální strategicky slabé místo, český diskurz vnímá závislost spíše „pozitivně“ jako bližší připoutání ke klíčovému zdroji bezpečnostních garancí.

Jak již bylo naznačeno výše, shoda obou diskurzů je obzvláště patrná při charakteristice tématu geostrategické polohy České republiky a Polska. Dokumenty obou stran zdůrazňují zásadní geostrategické výhody, jež plynou z umístění základen PRO do prostoru střední Evropy, shodně se však vyhýbají hlubšímu vysvětlení specifickému důvodu výběru právě České republiky a Polska (zejména pak rozhodnutí o rozdělení třetího pilíře do těchto dvou zemí). Geografický či geostrategický argument je pak v obou diskurzích zmíněn ještě jednou v souvislosti s odmítnutím vnímání ruské hrozby. Zatímco orientace „proti“ Rusku je na základě geografického argumentu vyloučena, na základě stejného argumentu dochází k legitimaci umístění třetího pilíře hrozbou geografickou polohou (vzdálenějšího) Íránu.

Tematická analýza přinesla explicitní odpovědi na otázky charakteru amerického a českého diskurzu tak, jak se odrazil v dokumentech klíčových institucí v oblasti PRO. V poslední fázi této části stati, založené na tematické analýze, ještě zbývá formálně odpovědět na otázku týkající se mechanismu přenosu daného diskurzu. Předchozí analýza témat v nejdůležitějších dokumentech na americké a české straně podle nás jasně ukázala, že v rámci klíčových vládních dokumentů došlo v zásadě k *mechanické transpozici amerického diskurzu do českého prostoru. Z českého vládního prostoru byl dále americký vládní diskurz o PRO rozšiřován prostřednictvím k tomu vytvořeného institutu zvláštního zmocněnce vlády ČR pro vyjednávání o radarové základně. Tato skutečnost je z našeho pohledu poměrně unikátní a v intencích této stati představuje významný moment především pro operacionalizaci národního zájmu, kterou bude tato stať zakončena.*

Analýza metafor

Analýza metafor je spojena se zodpovězením otázky číslo 3: *Jaká byla vnitřní dynamika diskurzu o PRO v České republice na vládní úrovni i na úrovni veřejného prostoru se zaměřením na příklady a spojení s jinými tématy?*

Prostředkem pro interpretativní zodpovězení prvních dvou otázek byla tematická analýza, která zkoumala strategické dokumenty vzešlé na jedné straně z MDA a na druhé z institutu zvláštního zmocněnce vlády ČR pro vyjednávání o radarové základně Tomáše Klvany a z Ministerstva obrany ČR. Třetí výše uvedená otázka bude zodpovězena na základě analýzy metafor, které se objevují ve veřejném a mediálním diskurzu.

Před operacionalizací metaforické analýzy je třeba předeslat skutečnost, která se týká racionalizace rozdělení diskurzu o PRO na odpůrce a zastánce. Přestože analýza metafor nutně nemusí brát v úvahu hodnotové postoje, které stojí za námi vybranými zdroji, základní orientace ve vztahu k PRO je klíčová pro operacionalizaci naší otázky. Naším cílem v této části je pomocí analýzy metafor ukázat, jaké pojetí bezpečnosti převládá mezi zastánci PRO a jaké naopak mezi jejími odpůrci. Tomuto cíli jsme přizpůsobili také výběr datového souboru a jeho zpracování. První skupina metaforických pojmů byla vyabstrahována z rešerší dvou českých deníků – *MF Dnes* a *Práva* – za období leden 2007 až srpen 2008. Za výběrem těchto dvou periodik stála úvaha, podle níž se kolem *Práva* shromažďují spíše odpůrci základny, zatímco v *MF Dnes* lze očekávat spíše její zastánce. Tato úvaha nebyla však aplikována absolutně. Její význam tkvěl především v přibližném vyvážení datového souboru s ohledem na dělení na odpůrce a zastánce. Jinými slovy řečeno, během vyhledávání metafor byl i v rámci daného periodika hodnocen pozitivní či negativní kontext příoměru. V případě neutrálního vyznění byla daná metafora přidána na obě strany. Poměrně značná role subjektivního úsudku je podle našeho mínění zmírněna skutečností, že metaforický jazyk je více přítomný (nikoli samozřejmě výhradně) spíše v hodnotově laděných komentářích než v „neutrálním“ zpravodajství (zde ČTK). Mediální datový soubor byl poté rozšířen ještě o metafory, které používají zastánci a odpůrci PRO ve veřejných diskuzích na dvou klíčových webových stránkách www.protiraketam.cz a www.nezakladnam.cz. V těchto kontextech bylo hodnotové přesvědčení zjevné z umístění do příslušných sekcí daných stránek.

Tato analýza metafor se bude opírat o tři metaforické pojmy, které byly odvozeny z obecných teorií bezpečnosti.⁵ Prvním z nich je metaforický pojem NÁDOBA. Tento pojem byl již v analýze bezpečnostního diskurzu zaveden v knize Paula Chiltona *Security Metaphors* (Chilton, 1996). Prekonceptuální schéma NÁDOBY je založeno na jasném oddělení *vnitřku* a *vnějšku*, které jsou odděleny jasnými *hranicemi*. Ve studenovělečném diskurzu byla například anglická varianta slova nádoba – *containment* – přímo obsažena ve slově *containment*, označujícím politiku zadržování (Chilton, 1996, s. 51). Tuto politiku lze vnímat jako snahu nepustit komunistické nebezpečí *zvenku dovnitř*, do nekomunistické sféry. V souladu s Chiltonovou studenovělečnou interpretací lze metaforický pojem NÁDOBY nalézt v realistickém přístupu k bezpečnosti. Jedním ze základních realistických předpokladů je vnímání národního státu jako hlavního aktéra mezinárodních vztahů. Klíčovým zájmem každého státu je podle názoru realistů zajištění vlastní bezpečnosti, respektive vlastního přežití v anarchickém mezinárodním systému (Morgenthau, 2005 /1. vydání – 1948/; Waltz, 1979). Schopnost státu přežít, „zabezpečit se“, je podle realistů závislá především na možnostech mobilizace jeho materiálního potenciálu. Podle většiny realistů je tato mobilizace potenciálu v zásadě permanentní, neboť nepřátelská pravidla anarchie, v níž se státy nemohou spolehnout na „dobré úmysly“ ostatních států, vedou k neúprosné logice bezpečnostního dilematu (Herz, 1951). V teorii bezpečnostních studií je toto pojetí charakterizováno konceptem národní bezpečnosti (Wolfers, 1991 /1. vydání – 1962). V rámci tohoto konceptu musí v zahraniční politice národní stát spoléhat pouze na logiku rovnováhy moci, tedy na mechanismus vyvažování přicházejících hrozeb prostřednictvím *ad hoc* aliancí. V pozdějších (neo)realistických koncepcích se otevřel prostor i pro

alternativní strategie chování, které mohou, popřípadě musejí v určitých momentech nahradit vyvažování (například přidání se k silnější straně – *bandwagoning* /srovnej Walt, 1987; Schweller, 1994).

Z pohledu důsledného odlišení vnitřku a vnějšku státu v realistické teorii a spoléhaní se na vlastní potenciál je třeba také připomenout další důsledek výše uvedeného, kterým je silná skepse k dlouhodobé spolupráci (nejen) v bezpečnostní oblasti. Právě tuto charakteristiku někteří realisté zmírnili, když vstoupili do diskuze s liberálním proudem v rámci teorie mezinárodních vztahů (*neo-neosyntéza* viz Wæver, 1996; Baldwin /ed./, 1993). V rámci teorií bezpečnosti mají k neo-neosyntéze blíže defenzivní realisté (Walt, 1987; Waltz, 1993), podle nichž je cílem státu přežít a pro něž je klíčovou bezpečnostní dynamikou strach z relativních ztrát. Naopak zcela skeptický postoj k možnostem dlouhodobější institucionalizované spolupráce, která by přirozeně šla za rámec *ad hoc* spolupráce, mají ofenzivní realisté, podle nichž dynamika (neo)realistické teorie tkví v úmyslech predátorských států orientovaných na absolutní zisky (Mearsheimer, 1990; Mearsheimer, 1995; Mearsheimer, 2001; srovnej Schweller, 1994; Schweller, 1996; Schweller – Priess, 1996).

Také druhý metaforický pojem, kterým je POUTO, se již objevil v Chiltonově práci, zabývající se bezpečnostním diskurzem. Metaforický pojem POUTA je z hlediska mezinárodních vztahů klíčový pro koncepty, vycházející ze vztahů mezi státy nebo jinými aktéry. Z hlediska bezpečnosti POUTO předpokládá pevné spojení či svazek, jejichž prostřednictvím aktéři zvyšují svůj bezpečnostní potenciál. Je zjevné, že metafory související s metaforickým pojmem POUTO jsou vzdálené realistickým představám o bezpečnosti v tom smyslu, že výše konceptualizovaný pojem NÁDOBA, odvozený od (neo)realistické teorie, vidí aktéry jako oddělené a samostatné (Chilton, 1996, s. 55). Metaforický pojem POUTO lze naopak nalézt v liberálně orientovaných přístupech k bezpečnosti. Na pomezí mezi realistickými představami o klíčové roli mocností a liberálními myšlenkami stavějícími na možnosti dlouhodobější spolupráce stojí teorie režimů, která vyzdvihuje roli hegemonu nastavujícího a kontrolujícího pravidla mezinárodního systému (Krasner /ed./, 1983). Také o oblasti bezpečnosti lze však uvažovat z perspektivy vzájemné závislosti, která vytváří podmínky pro dlouhodobou institucionálně ukotvenou spolupráci (Keohane – Nye, 1977; Keohane, 1984; Keohane /ed./, 1989). V neoliberálním pohledu hrají na rozdíl od režimů zásadní roli formální instituce, které jsou výsledkem racionální kalkulace států. Ke klíčovým přínosům těchto institucí patří snižování transakčních nákladů, vylepšení výměny informací či zvyšování transparentnosti. Významným obecnějším efektem je pak i dlouhodobé strategické přibližování aktérů.

Velmi blízko k liberálnímu vnímání bezpečnosti má i pluralistický koncept bezpečnostního společenství, který definoval v padesátých letech 20. století Karl Deutsch (Deutsch et al., 1957). Podle jeho názoru je nejvýznamnější charakteristikou společenství proces posilující jeho vnitřní soudržnost a intenzitu komunikace. Na Deutschovy myšlenky navázali někteří konstruktivisté, zabývající se problematikou bezpečnosti. Emmanuel Adler a Michael Barnett (Adler – Barnett /ed./, 1998) přejali celý jeho koncept bezpečnostního společenství. Oproti Deutschovi, soustředícímu se na mechanismy a způsoby komunikace, se v jeho charakteristice zaměřili na utváření a prohlubování kolektivních identit v rámci společenství. Podle jejich názoru se bezpečnostní komunity řídí „logikou komunity“, která je srovnatelná s konstruktivistickou představou o logice vhodnosti (March – Olsen, 2004). Konstruktivisticky pojaté bezpečnostní společenství tak charakterizuje nejen koordinace politik, ale i procesy sociálního učení, rozvoj vzájemné důvěry a již zmíněné prohlubování kolektivní identity.

Z konstruktivistického přístupu k bezpečnosti lze odvodit poslední metaforický pojem, kterým bude v této analýze SPOLEČENSTVÍ. Společenství necharakterizují jen vzájemně se doplňující a posilující zájmy členů, ale především kolektivní identita a strukturovaná spolupráce, založená na procesu komplexního sociálního učení. Z hlediska mezinárodních bezpečnostních vztahů metaforický pojem SPOLEČENSTVÍ představuje neustále se prohlubující spolupráci, která nejenže staví na společných hodnotách, ale tyto hodnoty ta-

ké „dotváří“, a tím zintenzivňuje jejich kolektivní vnímání. Sumarizaci metaforické analýzy nabízí následující tabulka.

Odpůrci PRO

NÁDOBA	49	66 %
POUTO	8	11 %
SPOLEČENSTVÍ	17	23 %
<i>Celkem</i>	<i>74</i>	<i>100 %</i>

Cílem této části stati je pokusit se skrze specifickou oblast diskurzu zkoumanou prostřednictvím analýzy metafor zjistit, jaké představy o bezpečnosti převládají v táborech odpůrců a zastánců PRO. Výše uvedená tabulka odhaluje výsledky analýzy mezi odpůrci. Z analýzy také jasně vyplývá, že mezi odpůrci dominuje představa bezpečnosti jako NÁDOBY. Jak bylo nastíněno výše, metaforický pojem NÁDOBY je přítomen v realistickém vidění světa, které je založeno na ohraničení se proti vnějším aktérům, jež mají v zásadě vždy zlé úmysly a jimž nelze tedy důvěřovat. Na tomto základě lze interpretovat většinu metafor, které byly zařazeny pod pojem NÁDOBY. Klasickými příklady byly třeba „ruské dobovatelské bestie“, „americký satanáš“, „imperialistická hrozba z Východu i Západu“, „kukaččí vejce bratrů amíků“ či „mandelinka-brouk imperialista“. Zcela markantním případem byla pak například metafora „malá země s husitskou tradicí, jež ubrání se každému bez posluhování Pentagonu“.

Méně zřejmé pravděpodobně je, jaké metafory bylo možné interpretovat v intencích metaforického pojmu POUTO, který implikuje určitou alianční tendenci. Je třeba říci, že ani jednu metaforu ze vzorku nebylo možné interpretovat jako vyjadřující zájem vytvářet bezpečnostní svazek s někým jiným než s NATO. V naší interpretaci tak do této skupiny byly zařazeny především metafory, které se negativně vymezovaly vůči pokusům o vytvoření společného zájmu/hrozby a které by Českou republiku měly zavést do racionální zájmové aliance. Klasickým příkladem jsou „virtuální raketová hrozba“, „paranoidní teorie o iránské hrozbě“ či „USA jsou šířitel strachu“.

Skoro čtvrtina odpůrců radaru pak ve svých metaforických vyjádřeních narážela na hodnotovou rozdílnost mezi Českou republikou a Spojenými státy, která brání či by měla bránit vytvoření „společství“. V této souvislosti je možné podotknout, že některé metafory zařazené pod pojem NÁDOBA, které vyjadřující „imperialistické“ tendence by v určité situaci nemusely být interpretovány na základě dichotomie vnitřku/vnějšku a zabránění pronikání cizího vlivu, ale mohlo by na ně být nahlíženo i jako na odlišná hodnotová stanoviska. V naší interpretaci je však imperialismus vnímán v souvislosti s metaforickým pojmem NÁDOBA. Za příklady metafor, které jsme zařadili pod pojem SPOLEČENSTVÍ, lze považovat kritický příměr „majitelka bytu v přízemí panelového domu také odmítá přispět na ochranu střechy, poněvadž se necítí být ohrožena“, „vláčet na zádech kříž americké pochroumané pověsti“, „vrazi z Wallstreetu“, „USA jako vražedná válečná strojná“ nebo „tučný amík bude o českou lípu drbat hřbet“.

Stoupenci PRO

NÁDOBA	35	33 %
POUTO	53	50 %
SPOLEČENSTVÍ	18	17 %
<i>Celkem</i>	<i>106</i>	<i>100 %</i>

Druhá tabulka sumarizuje výsledky analýzy metafor ze vzorku tvořeného stoupenci PRO. Z výsledku je patrné, že polovina metafor je konzistentní s metaforickým pojmem POUTO. V naší interpretaci za těmito metaforami lze najít v nejširším slova smyslu pojetí liberální přesvědčení o zájmově motivovaném bezpečnostním spojení se Spojenými státy, které je determinováno jak pozicí a vojenskou silou USA v současném mezinárodním systému, tak i hmatatelnou historickou zkušeností. Klasické příklady metafor spadajících do tohoto kontextu jsou „americký ochránce“ nebo „USA jako jediný garant bezpečnosti v Evropě“. V intencích metaforického pojmu POUTO jsme však interpretovali také metafory apelující na odpovědnost za dodržení závazků. Za ukázky těchto metafor poslouží například kriticky orientovaný příměr „strkat hlavu do písku“ či již nekritický příměr „splácení dluhu USA za pomoc v obou světových válkách“.

Necelá pětina používaných metafor byla zahrnuta pod pojem SPOLEČENSTVÍ. Přestože jistý důraz na společné hodnoty je patrný také u liberálních přístupů, metaforický pojem SPOLEČENSTVÍ v našem pojetí odpovídal hlubšímu pojetí, které od společných zájmů a hodnot směřuje ke společné identitě. Ta se prohlubuje prostřednictvím mechanismů sociálního učení. Pod metaforický pojem SPOLEČENSTVÍ jsme zahrnuli například metafory „Západ jako ráj“, „NATO jako nejúspěšnější bezpečnostní společenství v dějinách lidstva“, „už nikdy o nás bez nás“ nebo „rozvinutá spolupráce mezi silou USA a citem EU“.

Metaforickému pojmu NÁDOBA mezi zastánci PRO odpovídaly především metafory varující před nejrůznějšími hrozbami plynoucími od tzv. darebáckých států Ruska. Velmi významnými metaforami, které se v této souvislosti objevily, jsou například „deštník“, „štit“ nebo „hráz“, které byly používány v různých kontextech a ve spojitosti s různými hrozbami.

Před zodpovězením třetí dílčí otázky je nezbytné podotknout, že neexistuje deterministický vztah mezi existujícími velkými teoriemi mezinárodních vztahů a vyextrahovanými metaforickými pojmy. Proto nelze interpretovat výsledky analýzy tak, že by většina odpůrců PRO vnímala ontologii mezinárodní politiky výhradně realistickým prizmatem. Stejně tak i stoupenci nemohou být nazíráni *a priori* pouze jako proponenti liberálního pohledu (například neorealistická teorie dokáže přes koncept přidání se k silnější straně vysvětlit pouto malého státu k hegemonovi /*svrovej Walt, 1987*/). Z provedené analýzy však vyplývá, že u odpůrců PRO dominují metafory zařaditelné pod pojem NÁDOBA, zatímco u příznivců PRO se jedná o pojem POUTO (více než 50 % celkových metafor u zastánců). Tento stav lze interpretovat v kontextu znovu se vynořivšího velmocenského soupeření mezi USA a Ruskem, z něhož vidí kritici PRO jako jedinou cestu bezpečnostní autarkismus. Za důkaz lze považovat, že Spojené státy se často v rámci pojmu POUTO objevovaly dohromady s Ruskem, respektive jejich vypoodobnění používalo v mnoha případech jazyk komunistického Československa a bývalého Sovětského svazu (mandelinka, imperialismus, válečná strojnava).

Ačkoli je logika, na níž jsou založeny pojmy POUTO a SPOLEČENSTVÍ, podobná (vazba), rozdíl vyniknul právě při zkoumání jejich odlišností. U POUTA byl charakter hodnot, nadnárodní kolektivní identity a společného dobra upozaděn a většina stoupců PRO se uchýlovala k metaforám, jež lze zařadit pod pojem POUTO. Toto zjištění bylo zčásti překvapivé, protože emocionálně-hodnotový diskurz, který lze spojit například s pohledem bývalého prezidenta Václava Havla, zde byl odsunut pragmatičtější, téměř by šlo říci instrumentálním, pohledem známým ze sbírek Jaroslava Haška (řada metafor se explicitně odvolávala na Švejka a na jiné literární postavy).

Obsahová analýza

Pro zadanou dílčí výzkumnou otázku číslo 4 byla použita metoda obsahové analýzy: *Jaký byl další vývoj myšlení o PRO v českém prostředí s ohledem na mezinárodní kontext?*

Výsledná analýza je založena na kontextuální interpretaci zvolených časových období

na pozadí zásadních polických témat vztažených ke stejným časovým údobím. Ty byly odvozeny z neutrálního českého zpravodajského zdroje – z České tiskové kanceláře (ČTK). Celkem jde o 980 stran rešerše.⁶

Klíčové slovo	Vyhledané formy	No. 1 Leden – březen 2007 (358 stran)	No. 2 Duben – červen 2007 (275 stran)	No. 3 Červenec – září 2007 (166 stran)	No. 4 Říjen – prosinec 2007 (149 stran)	No. 5 Leden – březen 2008 (109 stran)	No. 6 Duben – červen 2008 (34 stran)	No. 7 Červenec – srpen 2008 (9 stran)
NATO	NATO	540	395	98	97	112	46	3
	Alian	126	95	12	23	29	31	1
	Celkem	666	490	110	120	141	77	4
Zelení	Zelen	186	115	22	21	24	30	0
	SZ	4	7	3	0	1	7	0
	Celkem	190	122	25	21	25	37	0
USA	USA	1116	792	330	363	395	109	20
	Ameri	1485	1157	618	658	567	125	43
	Celkem	2601	1949	948	1021	962	234	63
Rusko	Rusk	1178	1048	278	503	222	46	41
	Rušt	25	10	6	48	7	1	0
	Celkem	1203	1058	284	551	229	47	41

Období leden až březen 2007 bylo rozhodující pro přenos tématu z českého prostředí do NATO v rámci celého sledovaného období. Provedená obsahová analýza zcela jasně ukazuje, že celkově vůbec nejfrekventovanější výskyt odkazů na NATO (666) je těsně propojen s celkově nejvyšší četností odkazů na Stranu zelených (190). Navíc bylo toto spojení ještě pevně spjato s výskytem ruských reakcí, které se také objevily v nejfrekventovanější počtu (1203). V této souvislosti je třeba připomenout, že politický proces vedoucí k rozhodnutí natoizovat PRO se odehrával na pozadí silné ruské kritiky a obecných spekulací o úmyslech USA. V otázce propojení systému ALTBMD NATO s americkým systémem PRO v tomto období neexistují silné preference členských států. Formující se možná negativní vymezení se týkají především alianční dynamiky (rozštěpení). Jak však ukazuje obsahová analýza, rozhodujícím faktorem v rámci položené otázky byl negativní postoj Strany zelených k bilaterálnímu řešení (Česká republika – USA). Ačkoliv i jiné parlamentní strany (ČSSD) učinily obdobné argumenty, Strana zelených zde byla v pozici klasické duvergervské pivotální strany (koaliční, výrazně nadreprezentovaný vliv ve světle ratifikace */srovnej Duverger, 1954/*).

Období duben až červen 2007 vykazovalo obdobné kvantitativní poměry jako období předchozí, avšak výskyty byly sníženy přibližně o 20 %. Pozadí bylo rámováno ruskou přípravou na odpověď (padají první neformální návrhy na využití radiolokátoru v Ázerbájdžánu a také na užší spolupráci mezi USA a Ruskem) a zesílením negativního postoje Německa a Francie. V souvislosti s položenou otázkou je důležitá skutečnost, že v rámci koaliční vlády České republiky roste podpora pro propojení třetího pilíře systému PRO se systémem ALTBMD NATO.

Třetí období – červenec až září 2007 – uvozuje dramatický propad (cca pětinasobný). Tento propad je možné interpretovat na základě sady několika rozličných faktorů. Prvním z nich je období mimo politickou sezónu (tzv. okurková sezóna), stejně jako vedení vlastních, technicko-byrokraticky a právně zaměřených jednání. V tomto období lze tematickou oblast PRO vnímat jako ignorovanou tematickou oblast (*non-issue*).

V období říjen až prosinec 2007 se tyto kvantitativní charakteristiky uchovávají, s jedinou výraznou výjimkou, kterou představuje významný nárůst odkazů na USA a Rusko. Důvodem této skutečnosti je prořeknutí se amerického ministra obrany Roberta Gatese o tajných jednáních mezi USA a Ruskem, která se týkala možnosti umístění ruských pozorovatelů v rámci prostoru české části třetího pilíře protiraketové obrany.

Velmi zajímavá období představují leden až březen 2008 a duben až červen 2008. Tyto periody pokrývají časová údobí ohraničující kontext bukurešťského summitu NATO, v jehož závěrečné deklaraci bylo politicky podpořeno a slíbeno propojení systému ALTBMD NATO se systémem americké PRO. Jinými slovy řečeno, aliance je připravena integrovat americký systém do systému, který sama vytváří. Jako překvapivé se může jevit to, že v těchto obdobích nedochází k žádnému výraznému nárůstu v rámci kvantitativně sledovaných kategorií. Analyticky by se dalo očekávat, že právě v těchto obdobích dojde k nárůstu a k politizaci, respektive k sekuritizaci sledované tzv. natoizace českého prvku třetího pilíře americké PRO. Výsledná analýza však výskyt tohoto procesu přímo empiricky nepotvrzuje. Jako možná odpověď se nabízí připomenutí dřívějšího dramatického nárůstu v období od ledna do března 2007, který tak sehrál katalytickou roli pro celý následující proces tzv. natoizace. Nezvýšení četnosti frekvence klíčových termínů v bezprostředním časovém kontextu bukurešťského summitu tedy znamená, že plán tzv. natoizace byl sociálně i politicky sedimentován daleko dříve. Pro položenou otázku je tak zásadní, že velmi důležitou, ne-li konstitutivní roli v procesu tzv. natoizace opravdu sehrála vnitropolitická situace v České republice a konkrétně Strana zelených.

PROTIRAKETOVÁ OBRANA A NÁRODNÍ ZÁJEM ČR: KONCEPTUÁLNĚ-TEORETICKÁ REFLEXE

V českém prostředí se dosud problematikou národního zájmu nejsoustavněji zabýval Petr Kratochvíl (*Kratochvíl, 2009*). Hlavním cílem jeho studie bylo reformulovat samotný koncept národního zájmu. Ten je na straně jedné kritiky považován za zastaralý, na straně druhé pak stoupenci za automatickou, intuitivní kategorii, která nevyžaduje další pozornost. Je však skutečností, že národní zájem je stále silně přítomen v politickém diskurzu. Nová Kratochvílova konceptualizace vychází z kritiky neoutilitárního deskriptivního esencionalismu⁷ a staví na kombinaci historicky vytvořené normativity konceptu národního zájmu a diskuzí v rámci teorie demokracie. Podle Kratochvíla nelze na národní zájem pohlížet jako na esenciálně statickou kategorii, jež je či není substantivně naplněna. Kratochvíl má ambice národní zájem konceptuálně přeuspořádat a učinit jej znovu užitečným nástrojem, respektive znovu propojit teoretický a praktický diskurz o národním zájmu. Kritická diskuze je zaměřena zejména na realistický koncept národního zájmu a na jeho dva hlavní rysy: na již zmíněný esencionalismus, stejně jako na vyhnutí se explicitní normativnosti. V tom autor spatřuje chybu, protože koncept národního zájmu z logiky věci kategorickou normativnost vykazuje (*Kratochvíl, 2009, s. 3*). To však autorovi nebrání v tom, že může s konceptem produktivně pracovat. Konkrétně zakládá svou konceptualizaci na přesvědčení, že z hlediska definování národního zájmu je klíčová jeho legitimita, která je výsledkem naplnění tří procedurálních kritérií – *relevance, deliberace a konsenzu* (*Kratochvíl, 2009, s. 14–17*).

Empirické závěry naší předchozí analýzy ukazují, že PRO představuje specifický případ diskurzivně přeneseného tématu. V souladu se zmíněnou primární strategií této stati, která vychází z empirických poznatků, pro něž se poté snaží nalézat vhodné teoretické konceptualizace, se následující řádky pokusí – na základě empirické zkušenosti z PRO – rekonceptualizovat procedurální kritéria národního zájmu, jež vycházejí z Kratochvílova

(Kratochvíl, 2009) přístupu. Naše empiricky založená konceptualizace bude spočívat na mírně proměněné sadě třech nejdůležitějších kritérií: vedle *relevance* a *konsenzu* se bude jednat o kritérium *vnější přijatelnosti*. To umožňuje reflektovat proměny diskurzu a jeho přenosy do či z českého prostředí. Existují dva důvody pro nahrazení kritéria deliberace kritériem vnější přijatelnosti. Prvním je povaha tématu PRO jako politického procesu, jehož valná část se odehrávala přímo v mezinárodním prostředí. Druhým důvodem je naopak nepřítomnost domácí politické deliberace o tématu, která byla důsledkem mechanického přesazení tématu z amerického politického kontextu do českého vládního kontextu. Naše výsledná teoretická reflexe a její zjištění, založená na empirických charakteristikách (a specifikách) tématu PRO, tak následně mohou sloužit k další konceptualizaci národního zájmu.

Než bude přistoupeno k samotné reflexi, je třeba rozlišit mezi třemi klíčovými koncepty souvisejícími s národním zájmem: *vládním zájmem* (také dále označený jako *tzv. národní zájem*); *veřejným zájmem*; *vlastním národním zájmem*. *Vládní zájem* souvisí s tím, co česká vláda diskurzivně vymezí jako národní zájem (proto též označení *tzv. národní zájem*). Předložená studie ukáže, že proces, s jehož pomocí je vládní zájem představen jako *tzv. národní zájem*, je proces sekuritizace. *Veřejný zájem* je založen zejména na kritériu společenského konsenzu. V případě, že je konsenzus přítomen v daném tématu, lze rozeznat i existenci veřejného zájmu. Co se týká samotného národního zájmu, obecně jej lze identifikovat tehdy, pokud dojde ke shodě mezi vládním zájmem a veřejným zájmem. Výsledek je v takovém případě aktivně prezentován vnějším směrem vládou České republiky jako národní zájem. *Jak prokáže tato studie, národní zájem nebyl v oblasti PRO přítomen, protože nedošlo ke shodě mezi vládním a veřejným zájmem. Tyto dva zájmy naopak stály v přímém vzájemném střetu.*⁸

Relevance

Relevance národního zájmu se podle Kratochvíla (*srovnej Kratochvíl, 2009, s. 14–15*) zakládá na předpokladu, podle něhož je národním/veřejným zájmem politika, která (a) zásadním způsobem ovlivňuje (vnější nebo vnitřní) fungování společenství, nebo (b) podstatně proměňuje jeho základní charakteristiky, nebo (c) mu díky ní vznikají důležitá nová práva a povinnosti. Nemůže jím tedy být politika, která je pro dané společenství okrajová. Z toho vyplývá, že takovým zájmem obvykle není víc než několik málo cílů a strategií k nim vedoucích. Naopak zaštiťuje-li se národním zájmem politika, která má partikulární charakter, například pokud reprezentuje zájmy určitého regionu nebo jedné sociální skupiny, národním zájmem není.

Ve vztahu k námi zkoumanému tématu je třeba v rámci kritéria relevance konceptuálně rozlišit *národní zájem* od *vládního zájmu*. Cílem konceptuálního odlišení je ukázat, že ačkoli česká vláda diskurzivně deklarovala určité téma (zde PRO) jako téma národního zájmu, nelze v tomto případě o národním zájmu jako takovém hovořit. Výchozí Kratochvílovo vymezení národního zájmu obsahuje totiž jako předpoklad k jeho existenci zájem veřejný, který v PRO nebyl přítomen. Jinými slovy řečeno, téma PRO vyžaduje rozlišení mezi *národním zájmem*, založeným na současné přítomnosti veřejného a vládního zájmu, a *vládním zájmem*, jenž je diskurzivně vyvýšen (sekuritizován) *tzv. řečovým aktem (speech act)* do roviny národního zájmu, ale národním zájmem z důvodu nepřítomnosti veřejného zájmu není. Provedená analýza jednoznačně ukazuje, že česká vládní rovina diskurzu o PRO identifikovala přítomností amerického prvku na území České republiky jako téma národního zájmu. Podobně se odmítáním PRO či oddalováním rozhodnutí o její implementaci opozice vymezovala vůči národnímu zájmu. Přestože vládní dokumenty spojují provedení instalace prvku s národním zájmem, z hlediska procedurální konceptualizace se o národní zájem nejedná.

V přímém protikladu k tomuto *diskurzivně založenému a sekuritizovanému* vládnímu zájmu stojí v námi zkoumaném tématu skutečný národní zájem, který vychází z kombi-

nace zájmu vládního a zájmu veřejného, respektive z jejich podstatného překrytí. Z mnoha dostupných výzkumů, stejně tak jako z analýzy námi vybraných zdrojů je zřejmé, že valná část veřejnosti/občanů České republiky se přímo staví proti výstavbě amerického prvku PRO na našem území, a tím pádem proti vládou diskurzivně deklarovanému vládnímu zájmu. Námi studované téma nalézá tedy vládní zájem definovaný českou vládou v přímém kontrastu k veřejnému zájmu, který je založen na preferencích občanů České republiky.

Výše uvedené skutečnosti nastolují konceptuálně významnou otázku *subjektu definujícího národní zájem* (srovnej Buzan – Waever – Wilde, 1998, s. 20–46; Balzacq, 2005, s. 178). Jak totiž ukazují shromážděná a analyzovaná data, která se vztahující k dílčí výzkumné otázce číslo 3, diskurzivní monopol na definici národního zájmu v námi zkoumaném tématu nedrží česká vláda. Také občanská společnost se uchyluje k procedurálně stejné strategii jako vláda, tedy k diskurzivnímu přivlastnění si národního zájmu (termín je na obou portálech velmi používaný) a k jeho úzkému propojení se zájmem veřejným. Zatímco pro občanskou společnost se tento tzv. národní zájem rovná odmítnutí instalace, pro českou vládu to znamená pravý opak. Právě z tohoto věcného protikladu a současně strategicky shodného postupu plyne důležitost zahrnutí subjektu diskurzivního definování národního zájmu v těch případech, kdy veřejné mínění stojí v ostrém rozporu k pozici vlády.

Druhým předpokladem kritéria relevance je tvrzení, že relevance je vztažena ke společenství jako celku. Jak již bylo naznačeno, výše uvedené vymezení lze definovat i negativně přes antonyma, konkrétně okrajovost (k relevanci) a partikularismus (ke společenství či k polity). Klíčové teoretické vysvětlení, jak může v praxi dojít k diskurzivnímu i praktickému nastolení vládního zájmu jako národního zájmu prostřednictvím transpozice exogenního tématu, nabízí teorie sekuritizace kodaňské školy (Buzan – Waever – Wilde, 1998). Teorie sekuritizace ukazuje, jak v podstatě jakékoli téma (a jeho konkrétní řešení) může být vyzdviženo na úroveň bezpečnostního zájmu. Tím je *de facto* znemožněno jeho jakékoli politické zpochybnění (Buzan – Waever – Wilde, 1998, s. 34). Sekuritizované téma se tedy stává významnějším než politizované téma, jehož legitimita se na rozdíl od nepochybnitelného sekuritizovaného tématu nadále odvíjí od veřejné a politické diskuze. Významným kritériem teorie sekuritizace je přítomnost sekuritizujícího aktéra. V případě PRO je zjevné, že česká vláda v této věci představovala pozíčně a mocensky velmi silného sekuritizujícího aktéra. Přestože téma úspěšně sekuritizovala a vykazovala jako tzv. národní zájem, z pohledu procedurálně vymezeného národního zájmu šlo pouze o vládní zájem.

Vzhledem k tomu, že PRO představuje empiricky tzv. deviantní případ, je nutné dále rozlišovat mezi *tematickou relevancí* a *časovou relevancí* ve studované oblasti. Tematická relevance je vymezena na ose okrajovost versus středovost tématu, zatímco časová relevance je vymezena na ose nově zavedené versus dlouhodobě přítomné téma. Právě takovéto vymezení může ukázat, jak se do té doby ignorovaná tematická oblast (*non-issue*) může stát předmětem diskuzí o národním zájmu, a tak současně vstoupit z okrajovosti do středovosti významu, tedy do oblasti klíčové pro definování národního zájmu. Téma PRO prodělalo z hlediska časové relevance neobvykle rychlý přechod k relevantnímu tématu vládního zájmu. Současně se radar stal substantivně jedním z klíčových témat vládního zájmu. Rychlý posun na obou vymezených osách značí, že i zde je studované téma empiricky deviantním případem. Jen stěží lze hledat jiné téma s takto rychlým vývojem a posunem v rámci obou os a s následným diskurzivním napojením na národní zájem. Jak ukázala analýza dat, zejména v rámci dílčích výzkumných otázek číslo 1 a 2 (a částečně číslo 3) bylo možné tohoto stavu dosáhnout pouze úspěšnou vládní sekuritizací tématu instalace amerického prvku PRO na území České republiky.

Výše zmíněné rozlišení mezi sekuritizací a politizací tématu v duchu kodaňské školy lze vnímat jako heuristicky užitečné, přestože nefunguje tak lineárně, jak Barry Buzan a jeho kolegové doufají (*pro konstruktivní kritiku srovnej McSweeney, 1999; Balzacq, 2005*). Představa kodaňské školy o tématu a o jeho politizaci a sekuritizaci může být vy-

podobněna jako pohyb na ose se třemi prahovými stavy. Při překonání prvního prahu se netéma stává sociopolitickým tématem. Při překonání druhého prahu se téma stává žhavým politickým tématem a intenzivně se o něm diskutuje v politickém i sociálním poli. Při překonání třetího prahu se téma úspěšně sekuritizuje. To značí, že politická, sociální a mediální diskuze přestává existovat, neboť převládá hegemonní způsob interpretace tématu. Takový vývoj často vede ke konkrétním praktickým krokům. Převládnutí hegemonního kognitivního rámce tématu a jeho úspěšná sekuritizace znamenají, že nesouhlas není žádoucí a je tvrdě napadán skupinou či skupinami, které téma úspěšně sekuritizovaly (tzv. sekuritizující aktéři). Detailní diskuze sekuritizace v daném tématu a významu pro napojení na národní zájem bude učiněna v souvislosti s kritériem konsenzu.

Vnější přijatelnost

Druhým kritériem v rámci procedurální sady kritérií národního zájmu je kritérium *vnější přijatelnosti*. Empirická analýza naznačuje, že vnější přijatelnost rozhodnutí české vlády o instalaci amerického prvku PRO na území České republiky je třeba usouvztažnit s konceptem referenčních skupin. Referenční skupina v případě radaru není shodná se skupinou tzv. relevantních aktérů (*pro původní vymezení v politologii srovnal Sartori, 1976*), i když je u obou možné vysledovat určitý členský překryv. Do skupiny relevantních aktérů – zde vymezené jako skupina těch politických entit, na něž bude mít instalace přímý či nepřímý dopad – lze řadit Spojené státy, Evropskou unii (EU), NATO (na mezinárodní úrovni i na úrovni vlád členských států), Írán, Rusko a Čínu. Každý z těchto aktérů je přímo či nepřímo dotčen plánovanou instalací: USA jako navrhovatel a vlastník prvku; EU jako entita se Společnou bezpečností a obrannou politikou, jejíž součástí Česká republika je (a která byla z jakýchkoli jednání o PRO vyloučena, zejména z důvodu celkové členské skepse k jakékoli konstruktivní roli EU v této oblasti a také z důvodu nesouhlasu řady členských států EU/NATO); NATO jako platforma, která má na základě závěrečného prohlášení bukurešťské deklarace být páteří budoucího metasystému PRO; Írán jako země, proti jejíž hrozbě má být prvek namířen; Rusko jako země, která považuje prvek sám za hrozbu, vojensky i (geo)politicky; Čína, které prvek PRO dokáže výrazně snížit či v budoucnosti možná i eliminovat odstrašující jaderný potenciál.

Do kalkulací české vlády v oblasti instalace amerického prvku PRO na území České republiky rozhodně nebyly vzaty v úvahu možné úhly pohledů všech relevantních aktérů, dokonce ani těch spojeneckých. Referenční skupinu ve studovaném tématu tvořily pouze USA (primárně) a NATO (sekundárně) s tím, že zejména přehlížení nesouhlasu řady členských států EU (Německo, Francie, Norsko, Slovensko) ukazuje na velmi úzce chápané vymezení referenční skupiny a nepřímo hovoří o vztahu mezi vnímáním vládního zájmu ČR a nepřítomností vnímání jednotného zájmu EU na úrovni společenství. K tomuto stavu bezesporu zřetelně přispěla neexistence jednotné strategie EU v oblasti PRO, která by právě z hlediska vnější přijatelnosti nedovolila České republice postupovat zvolenou strategií.

Vzhledem k prokázané skutečnosti, že český vládní zájem v oblasti PRO byl přenesen z vnějšího prostředí (je tedy *exogenně utvářeným vládním zájmem*), se součástí konceptualizace kritéria vnější přijatelnosti národního zájmu stane i odlišení již výše zmíněné endogennosti versus exogenosti národního zájmu. Endogennost versus exogenost jsou v této studii chápány ve vztahu k dynamice, s níž je specifický národní zájem (PRO) spojen. Jak prokázala naše analýza, dynamika tématu umístění prvku PRO měla původ v rozhodnutí USA o zřízení tohoto prvku v Evropě. Následně došlo k exportu myšlenky do vládních kruhů České republiky (včetně exportu konkrétních kroků), k internalizaci myšlenky českou vládou a k její následně domácí propagaci jako oblasti národního zájmu ČR a konečně k završení procesu v následné transformaci tématu v kolektivní zájem v rámci platformy Severoatlantické aliance.

V reflexi PRO jsou klíčovými koncepty pro kritérium vnější přijatelnosti: *logika vhodnosti* (*logic of appropriateness*) a *referenční skupina*. Koncept logiky vhodnosti byl před-

staven neoinstitucionálními badateli Jamesem Marchem a Johanem Olsenem (*March – Olsen, 1998; March – Olsen, 2004*). Jejich přístup odráží sociálně bohaté a sociologicky založené chápání mezinárodní společnosti. Podle názoru těchto autorů jsou lidské činnosti a politické jednání ovlivňovány intersubjektivně sdílenými pravidly vhodného chování. Důležitá role je přiřknuta sociálním a politickým rolím, symbolické akci, kolektivním identitám a členství a uznání v mezinárodním společenství. Logika vhodnosti tak jistým způsobem konkuruje alternativní a tradičnější představě o atomizovaném mezinárodním společenství, jehož aktéři se řídí logikou výhodnosti (*logic of consequences*). Ta je založena na mikroekonomicky inspirované snaze o maximalizaci užítku aktéry. Námi provedený výzkum dokládá důležitost logiky první a současně ukazuje limity logiky druhé. Praktické odlišení obou logik je patrné z chování vládní a diplomatické reprezentace, která se chovala podle logiky vhodnosti pouze vůči členům určité referenční skupiny (*srovnaj Ringmar, 1996*). Společnou charakteristikou členů v ní obsažených byla skutečnost, že byli vnímáni jako důležití pro rozhodovací proces, ať již do něj aktivně zasáhli či nikoli.

Teoreticky tato dynamika stojí v protikladu k existujícím realistickým a liberálním představám o utváření národního zájmu. Vzhledem k jeho procedurálnímu vymezení se jako důležitá jeví diskuze vztahu mezi liberálními teoretickými přístupy k utváření národního zájmu, které jsou obvykle vymezeny procedurálně, a konstruktivistickými teoretickými reflexemi. Za velkou výhodu konstruktivistického přístupu lze považovat skutečnost, že zde důležitý specifický konstruktivistický přístup Marthy Finnemoreové (*Finnemore, 1993; Finnemore, 1996*) není substantivní teorií mezinárodních vztahů, nýbrž ontologicky neutrálním teoretickým přístupem (*pro rozdíl srovnaj Wendt, 1999*). Tato skutečnost staví konstruktivistický přístup Finnemoreové do velmi výhodné pozice z pohledu možnosti interpretace empirických výsledků této studie. Skutečnost, že jde o teoretický přístup a ne o substantivní teorii, je nejen výhodou vůči liberálním koncepcím utváření národního zájmu, nýbrž i vůči ostatním existujícím konstruktivistickým dílům, zejména vůči esencionalisticky založené konstruktivistické teorii Alexandra Wendta (*Wendt, 1999*).

Přístup Finnemoreové, který nabízí teoretickou interpretaci studovaného tématu a současně umožňuje politicky relevantní zachování procedurálních kritérií národního zájmu, je založen na zdůraznění možnosti dovozu národního (zde vládního) zájmu z vnějšího politického prostředí (*supply-driven dynamics*). Jak Finnemoreová podotýká teoreticky a ukazuje prakticky ve svém důležitém článku (*Finnemore, 1993*), nevždy je téma, které je následně přijato za součást národního či vládního zájmu, utvářeno endogenně procesem spojeným s agregací občanských preferencí a s jejich přeložením do politického pole (*pro toto chápání srovnaj Moravcsik, 1997*). Existují témata, která jsou importována zvnějšku a následně diskurzivně a materiálně přetvořena do témat národního zájmu. Finnemoreová ukazuje tuto možnost na exportu vědeckých programů z UNESCO do národních států, kde byly tyto programy následně přetvořeny v „národní“ programy a staly se součástí národních zájmů těchto států. Jak ukazuje analýza dat získaných na základě dílčích otázek číslo 1 a 2, stejná dynamika stála i u zrodu PRO jako oblasti vládního zájmu České republiky. Zatímco Finnemoreová (*Finnemore, 1993*) zkoumá případ, kdy mezinárodní byrokratická instituce „vyučuje“ členské státy žádoucím normám a hodnotám, u zrodu prvku PRO jako českého vládního zájmu stály Spojené státy, tedy jiná země. Dalším rozdílem je skutečnost, že Finnemore se v souladu s povahou svého tématu zaměřuje na proces relativně neorientované difuze těchto norem (*indiscriminate diffusion*), zatímco v našem případě jde o specificky namířený přenos z USA do České republiky (*targeted transposition*).

Výše uvedené rozdíly ovšem nemohou zakrýt podobnosti v dynamice utváření českého vládního zájmu v oblasti PRO. Empirické výsledky získané zodpovězením otázek číslo 1 a 2 ukazují, že neexistoval věčný rozdíl mezi chápáním diskutovaného prvku v USA a následně v České republice. Analyzované materiály rovněž ukazují, že mechanismus vládního zájmu ČR v oblasti PRO nebyl ve skutečnosti českou vládou utvářen nezávisle či

s přihlédnutím k postoji Spojených států, nýbrž byl sám výsledkem *mechanické transpozice postoje USA do českého vládního postoje*. Je zřejmé, že občanské preference či český veřejný zájem jako takový byly v této oblasti okrajové a prakticky ignorovány. Vedle velmi úzce definované vnější přijatelnosti (USA jako referenční skupina) tak byl český vládní zájem v oblasti PRO utvářen zvětškově. Zajímavý je i další vývoj, kdy se naopak Česká republika stává exportérem své pozice v oblasti PRO (nyní diskurzivně vytvořené jako tématu tzv. národního zájmu) do mezinárodního prostředí, konkrétně do Severoatlantické aliance.

Jak ukazují výsledky analýzy dat vztahujících se k otázkám číslo 3 a 4, původní americká preference striktní bilaterálnosti tématu umístění amerického prvku PRO na území České republiky byla narušena dvěma faktory. Prvním z nich byl silný nesouhlas vládní Strany zelených. Ta si dala jako základní podmínku podpory ratifikace umístění prvku jeho multilateralizaci ve vztahu k NATO. Druhým, i když z pohledu postoje české vlády méně důležitým faktorem byl občanský nesouhlas s instalací amerického prvku PRO na území České republiky. Analýza dat související se třetí otázkou ukazuje, jak valná část občanské společnosti naopak diskurzivně vymezila národní zájem v oblasti PRO jako odmítnutí instalace amerického prvku na českém území. Kompromisnější část české společnosti následně v této věci zaujala postoj shodný s pozicí Strany zelených.

Vládní zájem České republiky v oblasti PRO transponovaný z USA se následně sám stal předmětem fenoménu, jenž je znám v kognitivní a politické psychologii jako tzv. chladná kognitivní předpojatost (*cognitive bias; cold cognition; cold bias*). „Chladnost“ této předpojatosti obecně i v našem případě spočívá v prokalkulovaném strategickém jednání, do něhož významně nevstupují subjektivní touhy a emoce (*tedy tzv. hot cognition /pro oba druhy předpojatosti v oblasti kognitivní a politické psychologie srovnaj Lavine – Lodge – Freitas, 2005; Lodge – Taber, 2005; Lefkowitz, 2003, s. 216; Kunda, 1999, s. 211; MacCoun, 1998; Gollwitzer – Moskowitz, 1996; Kruglanski – Webster, 1996, s. 263–283; Kunda, 1990, s. 480–498/*). Dvě příčiny této chladné kognitivní předpojatosti, které jsou důležité pro porozumění další dynamice vládního zájmu ČR v oblasti PRO, jsou: I) vytesnění relevantní informace (*ignoring relevant information*) a související II) nevhodně/špatné zarámování problémů (*inadequate/wrong framing a framing effect obecně*). Samotný proces uvědomění si chladné kognitivní předpojatosti na straně české vlády měl vnitřní a vnější dimenzi. V dimenzi vnitřní sehrál důležitou roli nesouhlasný postoj Strany zelených s původně založeným vládním zájmem ČR v oblasti PRO. V dimenzi vnější měl významnou roli nátlak zemí Evropské unie (a do určité míry i Ruska) na českou vládu. Výsledkem tohoto synergetického nátlaku bylo nazření vnější i vnitřní nepřijatelnosti úzce (bilaterálně) vymezeného českého vládního zájmu v oblasti PRO. Pro nové vymezení národního zájmu České republiky (nyní přibližující národní a vládní zájem) v oblasti PRO tak bylo určující jeho širší chápání dosažené prostřednictvím rozšíření řady relevantních aktérů v rámci referenční skupiny. Jakmile byla referenční skupina rozšířena na více členů (zejména o skeptické členy EU), kognitivní rámec národního zájmu České republiky v oblasti PRO se proměnil a s ním i politické řešení (bilaterální → multilaterální).

Český vládní zájem v oblasti PRO byl nově zarámován procesem (a politickou podmínkou Strany zelených) tzv. natoizace amerického prvku PRO plánovaného pro umístění na našem území. V rámci tohoto procesu se česká vláda sama stala exportérem nyní rekonstituovaného národního zájmu v oblasti PRO. Jak přesvědčivě ukázala analýza dat napojených na výzkumnou otázku číslo 4, v národním zájmu České republiky v oblasti PRO se na konci roku 2007 a v průběhu roku 2008 začalo výrazně objevovat téma multilaterálního řešení, tedy propojení amerického prvku s komplementárním systémem ALTBMD NATO. Jak tato analýza dokládá, kritérium vnější přijatelnosti národního zájmu spolu s koncepty referenční skupiny a skupiny relevantních aktérů (a proměny jejich překrytí) jsou pro propojení PRO a národního zájmu zcela zásadní.

Konsenzus

Posledním diskutovaným procedurálním kritériem národního zájmu je kritérium *kon-senzu*. S tímto kritériem souvisejí i skutečnosti uvedené v diskuzi o prvních dvou procedurálních kritériích. V případě relevance jde zejména o zásadní věcný rozdíl mezi vládním a veřejným zájmem. V případě kritéria vnější přijatelnosti jde o skutečnost, že nepřítomnost českého konsenzu nehrála zásadní roli při transpozici definování tématu umístění amerického prvku PRO na území České republiky a při následném vymezení tématu českou vládou jako vládního zájmu v oblasti PRO. Ve vztahu ke kritériu konsenzu analyzovaná data ukazují, že vládní zájem diskurzivně definovaný českou vládou a následně mající materiální dopady (samotná instalace) je možné chápat jako *sekuritizovaný sociální fakt bez přítomnosti politického konsenzu*. V tomto ohledu výsledky této studie opět ukazují, že se jedná o empiricky deviantní případ, kdy došlo k vytvoření vládního zájmu České republiky v oblasti PRO bez současného nalezení *politického* (vláda – opozice) i *politicko-sociálního* (vláda – veřejnost) konsenzu. Nepřítomnost konsenzu je navíc možné vymezit i mezinárodněpoliticky. To ukázala diskuze vnější přijatelnosti s koncepty relevantních aktérů a referenční skupiny. Právě proto česká vláda ze začátku souhlasila s podmínkou vlády USA ponechat téma umístění amerického prvku PRO na území České republiky v bilaterálním formátu mimo NATO i EU. Ze strany USA to mělo tu výhodu, že se americká vláda nemusela zabývat formováním konsenzu mezi skeptickými spojenci.

Nepřítomnost konsenzu ukazuje, že – alespoň v mezích této stati – dává smysl studium politické a politicko-sociální deliberace. Přítomnost, respektive nepřítomnost konsenzu v oblasti PRO souvisejí také se způsobem nastolení tématu (s politizací či se sekuritizací), který byl naznačen v rámci diskuze kritéria relevance. V námi studovaném tématu k nastolení tématu došlo jednoznačně sekuritizací, bez primární přítomnosti politizace. Tato skutečnost odrážela hegemonický diskurz české vlády, jež ztotožnila nesouhlas s instalací s postojem údajně odporujícím národnímu zájmu České republiky. V této vládní strategii vynikly například metaforické odkazy na tzv. osmičkové roky (1918, 1948, 1968, 1988) naznačující, že se nečinnost rovná nárůstu iránské a ruské hrozby a neschopnosti být (paradoxně vzhledem k internalizaci úzkého amerického vymezení) platným členem širšího bezpečnostního společenství. Na rozdíl od Buzana a jeho kolegů, kteří vidí politizaci a sekuritizaci jako navzájem se vylučující koncepty, námi studované téma umožňuje konceptualizaci vztahu mezi sekuritizací a politizací. Klíčovou otázkou, kterou se Buzan a jeho kolegové nezabývají, je, nejen kdo sekuritizuje (*securitizing actors*) a co/kdo je sekuritizován/-án (*securitized referent object*), nýbrž zejména pro jakou skupinu/entitu či skupiny/entity a s jakým úmyslem se dané téma sekuritizuje (*pro teoretickou kritiku srovnej zejména Balzacq, 2005, s. 173–191*).

Tato dodatečná otázka nám umožní pochopit, že americká vláda a následně i česká vláda úspěšně sekuritizovaly instalaci amerického prvku PRO na území České republiky. Současně nám však dovolí i vnímat přítomnost a dopad instalace radaru prostřednictvím významných segmentů české občanské společnosti a masmédií, tedy jako sociálně i mediálně politizovaného tématu. Ačkoli bylo tedy téma primárně úspěšně sekuritizováno českou vládou na základě přejmutí argumentační struktury z USA a sekuritizace zůstala i nadále přítomna, sekundárně došlo k politizaci tématu v domácím sociálním a politickém poli. Toto téma má navíc i mezinárodní dimenzi, která ukáže důležitost zjišťování úmyslu určité (de)sekuritizace vůči konkrétní cílové skupině. Přestože bylo téma pro domácí politické účely a pro následnou tranzici do NATO sekuritizované, ve vztahu k jiným aktérům – zejména k Rusku – bylo téma deliberativně desekuritizované jak vládou českou, tak i americkou. Zřejmým cílem této strategie bylo předejít negativnímu vnímání přítomnosti prvku na území České republiky ruskou vládou. Naproti tomu polská vláda se uchýlila k zcela odlišné strategii sekuritizace, čímž znervóznila ruskou exekutivu a poskytla jí záminku k hlasitému protestu proti budování prvků PRO. Polská vláda – za podpory polské veřejnosti – sekuritizovala ruskou hrozbu a nikoli původní iránskou (tedy americký a český

kognitivní rámec) a vypočetila ji diskurzivně jako příčinu nezbytnosti umístění komplementárního amerického prvku PRO (systém PAC-3) na svém území. Je tedy zřejmé, že konsenzus, sekuritizace i politizace mohou koexistovat vedle sebe. Z konceptuálního hlediska se jeví jako zásadní deliberativní otázka, vůči komu se téma sekuritizuje/desekuritizuje či politizuje.

* * *

Tematická analýza strategických dokumentů, které vzešly z MDA a z institutu zvláštního zmocněnce vlády ČR pro vyjednávání o radarové základně Tomáše Klvaní a z Ministerstva obrany ČR, doložila, že původní americký a poté přejetý český diskurz v této oblasti vykazují značnou podobnost. Tuto podobnost lze prokázat nejen z perspektivy strukturování vybraných dokumentů, která zároveň do značné míry souzněla s naším výběrem klíčových témat, ale také na úrovni narativních definic shromážděných kolem klíčových slov. Podobnost obou diskurzů je fakticky i strukturálně natolik velká, že ji lze vnímat jako výsledek mechanismu *transpozice diskurzu* z amerického do českého prostředí. Tato skutečnost by mohla mít celou řadu implikací, jejichž analýza jde přirozeně za rámec této stati. Intuitivně lze však předpokládat význam tohoto kroku z hlediska neúspěchu/nepochoty české vládní strategie v získávání veřejné podpory pro radar, v neschopnosti zastánců PRO věcně oslovit umírněné odpůrce, stejně jako v nepřítomnosti odborně informované a proaktivní diskuze o PRO v České republice.

Druhá část této studie analyzovala téma PRO ve vztahu k problematice národního zájmu obecně i národního zájmu České republiky. Český národní zájem byl uchopen z procedurální perspektivy na základě předem vytyčených kritérií. V rámci prvního kritéria byl konceptuálně rozlišen *národní zájem* od *vládního zájmu*. Cílem konceptuálního odlišení bylo ukázat, že ačkoli česká vláda diskurzivně deklarovala určité téma (zde PRO) jako téma národního zájmu, tak nelze o národním zájmu jako takovém hovořit. Jako důvod tohoto tvrzení byla uvedena skutečnost, že vládou deklarovaný zájem (tedy vládní zájem) nelze považovat za národní zájem. Předchozí vymezení národního zájmu obsahovalo totiž jako předpoklad k existenci zájem veřejný, který v PRO nebyl přítomen. Druhým kritériem v rámci procedurální sady kritérií národního zájmu bylo stanoveno kritérium *vnější přijatelnosti*. Jako nejdůležitější koncepty pro kritérium vnější přijatelnosti byly identifikovány koncepty logiky vhodnosti (*logic of appropriateness*) a referenční skupiny. Posledním diskutovaným procedurálním kritériem národního zájmu a jeho význam pro tuto studii představovalo kritérium *konsenzu*. Analyzovaná data ukázala, že český národní zájem diskurzivně definovaný českou vládou a následně mající materiální dopady (samotná instalace) lze chápat jako *sekuritizovaný sociální fakt bez přítomnosti politického konsenzu*. Z předložené analýzy vyplynulo, že konsenzus, sekuritizace i politizace mohou koexistovat vedle sebe a právě rozlišení prostřednictvím otázky, vůči komu se sekuritizuje/desekuritizuje, je zde klíčovým konceptuálním krokem.

¹ Jistě není bez zajímavosti, že právě tento diskurz v amerických dokumentech chybí. Interpretace této skutečnosti by však šla za rámec této studie.

² Ač nad rámec této stati, pro zpochybnění oficiálního amerického diskurzu profesorem vědy, technologie a národní bezpečnosti z MIT Theodorem Postolem a nastínění skutečné úspěšnosti tohoto systému srovnal Postol – Lewis, 1992; Kumaraswamy, 1996.

³ Naopak o experty často diskutované možnosti rozpoutání závodů ve zbrojení v této souvislosti americké i české dokumenty důsledně mlčí.

⁴ Činnost Rady NATO – Rusko byla po srpnové válce v Gruzii zastavena a obnovena až na přelomu března/dubna 2009. Ani během své činnosti nesloužila však jako relevantní fórum pro diskuzi o protiraketové obraně.

⁵ Metaforický pojem představuje abstraktní zobrazení, jehož obecné chápání nám napomůže porozumět konkrétnímu metaforickému významu. Metafory nalezené ve vzorku je tak možné interpretovat prostřednictvím napojení na určitý metaforický pojem, který je spojen s obecnější představou, která usměrní význam dané metafory (Drulák a kolektiv, 2008, s. 128).

⁶ Na návrh jednoho z oponentů, jemuž bychom na tomto místě chtěli poděkovat, jsme provedli také kontrolní kontrastní vyhledávání. Vyhledávané formy ODS a občanství přinesly tyto výsledky (137, 88, 32, 30, 28, 44, 0) a formy ČSSD a sociální následující výsledky (154, 135, 37, 27, 26, 52, 0). I z těchto kontrolních výsledků je patrné, že spojení tzv. natožnice se Stranou zelených je velmi významné. Zároveň bychom rádi zdůraznili, že naše interpretace není založena pouze na výsledcích uvedených v tabulce, ale také na kontextualizaci jednotlivých výskytů prostřednictvím významných událostí a současně souborem šesti osobních rozhovorů provedených na Ministerstvu zahraničních věcí ČR (MZV ČR) a na Ministerstvu obrany ČR mezi únorem a prosincem 2008 (typ semistrukturovaný elitní rozhovor, kombinace self-selecting a snowball sample).

⁷ Tato kritika se týká spíše neoliberálních institucionalistů. Pro značnou část liberální tradice je esencialismus klíčovým problémem (srovnej Moravcsik, 1997).

⁸ Ministerstvo zahraničních věcí ČR si nechalo od agentury Factum invenio zpracovat průzkum veřejného mínění, týkající se umístění radarové stanice amerického systému protiraketové obrany. Procentuální nesouhlas s instalací byl k 19. 9. 2007 (N = 955) 66 % a k 17. 9. 2008 (N = 1066) 55 % (více viz http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/aktuality_nevyuzite/pruzkum_veřejneho_mineni_factum_invenio.html).

Literatura

- Adler, Emmanuel – Barnett, Michael (eds., 1998): *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Baldwin, David A. (ed., 1993): *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*. New York: Columbia University Press, 1993.
- Balzacq, Thierry (2005): The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context. *European Journal of International Relations*, Vol. 11 (2005), No. 2, s. 171–201.
- Bařša, Pavel (2009): Strategie marketingu, nikoli rozvoje. *Mezinárodní vztahy*, ročník 44 (2009), číslo 3, s. 110–114.
- Bátor, Jozef (2009): Cesty k relevantnosti v štitíu mezinárodních vztahov. *Mezinárodní vztahy*, ročník 44 (2009), číslo 3, s. 115–119.
- Blaikie, Norman (1993): *Approaches to Social Inquiry*. Cambridge, MA: Blackwell, 1993.
- Bude radar z Kwajaleinu stát v Brdech? (2007). Má se Česká republika zapojit do systému protiraketové obrany? Udělejte si, prosím, názor až na základě faktů a racionálních argumentů. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Úřad vlády ČR – AMI Communications, 2007.
- Burman, Erica – Parker, Ian (eds., 1993): *Discourse Analytic Research: Repertoires and Readings of Texts in Action*. London: Palgrave, 1993.
- Buzan, Barry – Wæver, Ole (2003): *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Buzan, Barry – Wæver, Ole – Wilde, Jaap de (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Cochran, William (1977): *Sampling Techniques*. New York: John Wiley and Sons, 1977.
- Česká republika a protiraketová obrana (2007). Zvláštní číslo časopisu A report. Praha: Ministerstvo obrany ČR, únor 2007.
- Daly, Jeanne – Kellehear, Allan – Glikman, Michael (1997): *The Public Health Researcher: A Methodological Approach*. Melbourne, Australia: Oxford University Press, 1997.
- Deutsch, Karl et al. (1957): *Political Community: North-Atlantic Area*. New York: Greenwood, 1957.
- Dijk, Teun A. van (2006): Discourse and Manipulation. *Discourse & Society*, Vol. 17 (2006), No. 3, s. 359–383.
- Dijk, Teun A. van (1997): *Discourse as Structure and Process. Volume 1*. London: Sage, 1997.
- Dijk, Teun A. van (1993): Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society*, Vol. 4 (1993), No. 2, s. 249–283.
- Drulák, Petr (2006): Motion, Container and Equilibrium: Metaphors in the Discourse about European Integration. *European Journal of International Relations*, Vol. 12 (2006), No. 4, s. 499–531.
- Drulák, Petr (2009 a): Odpověď kritikům. *Mezinárodní vztahy*, ročník 44 (2009), číslo 3, s. 148–154.
- Drulák, Petr (2009 b): Přestaňme dohánět, začněme tvořit! Budoucnost českého oboru mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, ročník 44 (2009), číslo 3, s. 95–109.
- Drulák, Petr a kolektiv (2008): Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Praha: Portál, 2008.
- Drulák, Petr – Königová, Lucie (2007): Figuring Out Europe: EU Metaphors in the Minds of Czech Civil Servants. *Perspectives*, No. 28 (Summer 2007), s. 5–23.
- Duverger, Maurice (1954): *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. London: Methuen, 1954.
- Fairclough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press, 1992.
- Fairclough, Norman – Wodak, Ruth (1997): Critical Discourse Analysis. In: Dijk, Teun A. van (ed.): *Discourse as Social Interaction*. London: SAGE, 1997, s. 258–284.
- Ferrari, Federica (2007): Metaphor at work in the analysis of political discourse: investigating a 'preventive war' persuasion strategy. *Discourse & Society*, Vol. 18 (2007), No. 5, s. 603–625.

- Finnemore, Martha (1993): *International Organizations as Teachers of Norms: The United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization and Science Policy*. International Organization, Vol. 47 (1993) No. 4, s. 565–597.
- Finnemore, Martha (1996): *National Interests in International Society*. Ithaca: Cornell University Press, 1996.
- Gollwitzer, Peter M. – Moskowitz, Gordon B. (1996): *Goal Effects on Action and Cognition*. In: Higgins, E. Tory – Kruglanski, Arie W. (eds.): *Social Psychology: Handbook of Basic Principles*. New York: Guilford Press, 1996, s. 361–399.
- Graham, Phil – Keenan, Thomas – Dowd, Anne-Maree (2004): *A Call to Arms at the End of History: A Discourse–Historical Analysis of George W. Bush’s Declaration of War on Terror*. *Discourse & Society*, Vol. 15 (2004), No. 2–3, s. 199–221.
- Grant, David – Hardy, Cynthia – Oswick, Cliff – Putnam, Linda (eds., 2004): *The SAGE Handbook of Organizational Discourse*. Thousand Oaks, CA: SAGE, 2004.
- Herz, John H. (1951): *Political Realism and Political Idealism*. Chicago: University of Chicago Press, 1951.
- Hynek, Nik (2008): *Protiraketová obrana v současném strategickém a politickém kontextu: Vztah k odstrašování a dopad třetího pilíře na dynamiku mezi relevantními aktéry*. *Mezinárodní vztahy*, ročník 43 (2008), číslo 4, s. 5–31.
- Chilton, Paul (1996): *Security Metaphors: Cold War Discourse from Containment to Common House*. New York: Peter Lang, 1996.
- Keohane, Robert O. (1984): *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 1984.
- Keohane, Robert O. (ed., 1989): *Neorealism and Its Critics*. New York: Columbia University Press, 1989.
- Keohane, Robert O. – Nye, Joseph S. (1977): *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown and Company, 1977.
- Krasner, Stephen D. (ed., 1983): *International Regimes*. Ithaca: Cornell University Press, 1983.
- Kratochvíl, Petr (2009): *Návrat k normativitě: Národní zájem jako teoretická kategorie*. *Politologický časopis*, ročník 16 (2009), číslo 1, s. 3–20.
- Krippendorff, Klaus (2004): *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage, 2004.
- Kruglanski, Arie W. – Webster, Donna M. (1996): *Motivated Closing of the Mind: “Seizing” and “Freezing”*. *Psychological Review*, Vol. 103 (1996), s. 263–283.
- Kumaraswamy, P. R. (1996): *Israel, China and the United States: The Patriot Controversy*. *Israel Affairs*, Vol. 3 (1996), No. 2, s. 12–33.
- Kunda, Ziva (1990): *The Case for Motivated Reasoning*. *Psychological Bulletin*, Vol. 108 (1990), No. 3, s. 480–498.
- Kunda, Ziva (1999): *Social Cognition: Making Sense of People*. Cambridge, Mass: MIT Press, 1999.
- Lakoff, George (1996): *Moral Politics*. Chicago: University of Chicago Press, 1996.
- Lakoff, George – Johnson, Mark (2002): *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002.
- Lavine, Howard – Lodge, Milton – Freitas, Kate (2005): *Threat, Authoritarianism, and Selective Exposure to Information*. *Political Psychology*, Vol. 26 (2005), No. 3, s. 455–482.
- Lefkowitz, Joel (2003): *Ethics and Values in Industrial-Organizational Psychology*. Philadelphia, PA: Lawrence Erlbaum, 2003.
- Levy, Paul S. – Lemeshow, Stanley (1999): *Sampling of Populations: Methods and Applications*. New York: John Wiley and Sons, 1999.
- Lodge, Milton – Taber, Charles S. (2005): *The Automaticity of Affect for Political Candidates, Parties, and Issues: An Experimental Tests of the Hot Cognition Hypothesis*. *Political Psychology*, Vol. 26 (2005), No. 3, s. 455–482.
- MacCoun, Robert J. (1998): *Biases in the Interpretation and Use of Research Results*. *Annual Review of Psychology*, Vol. 49 (1998), s. 259–287.
- March, James G. – Olsen, Johan P. (1998): *The Institutional Dynamics of International Political Orders*. *International Organization*, Vol. 52 (1998), No. 4, s. 943–969.
- March, James G. – Olsen, Johan P. (2004): *The Logic of Appropriateness? ARENA Working Papers*. Oslo: Centre for European Studies, University of Oslo, 2004.
- May, Tim (2001): *Social Research: Issues, Methods and Process*. Buckingham – Philadelphia: Open University Press, 2001.
- McSweeney, Bill (1999): *Security, Identity and Interest: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Mearsheimer, John J. (1995): *A Realist Reply*. *International Security*, Vol. 20 (1995), No. 1, s. 42–68.
- Mearsheimer, John J. (1990): *Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War*. *International Security*, Vol. 15 (1990), No. 1.
- Mearsheimer, John J. (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Alfred Knopf, 2001.
- Missile Defense Agency (2007): *Proposed U.S. Missile Defense Assets in Europe*. Washington: Department of Defense, June 2007.
- Moravcsik, Andrew (1997): *Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics*. *International Organization*, Vol. 51 (1997), No. 4, s. 513–553.

DISKURZ O PROTIRAKETOVÉ OBRANĚ

- Morgenthau, Hans J. (2005): *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Boston: MacGraw-Hill, 2005 (1. vydání: New York: Alfred A. Knopf, 1948).
- O'Halloran, Kay (2006): *Multimodal Discourse Analysis: Systemic Functional Perspective*. London: Continuum, 2006.
- Phillips, Nelson – Hardy, Cynthia (2002): *Discourse Analysis: Investigating Processes of Social Construction*. London: Sage Publication, 2002.
- Platt, Jennifer (1981): Evidence and Proof in Documentary Research 2: Some Shared Problems of Documentary Research. *Sociological Review*, Vol. 29 (1981), No. 1, s. 35–70.
- Postol, Theodor A. – Lewis, George N. (1992): An Evaluation of the Army Report „Analysis of Video Tapes to Assess Patriot Effectiveness“, Dated 31 March 1992. A Study Performed In Response to a Request by Congressman John Conyers, Jr., Chairman of the House Government Operations Committee.
- Ragin, Charles C. (1994): *Constructing Social Research*. London – New Delhi: Pine Forge Press, 1994.
- Rice, Pranee Liamputtong – Ezzy, Douglas (1999): *Qualitative Research Methods: A Health Focus*. Melbourne, Australia: Oxford University Press, 1999.
- Ringmar, Erik (1996): *Identity, Interest and Action: A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in The Thirty Years War*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Sartori, Giovanni (1976): *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
- Schweller, Randall (1994): Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back in. *International Security*, Vol. 19 (1994), No. 1, s. 72–107.
- Schweller, Randall (1996): Neorealism's Status-Quo Bias: What Security Dilemma? *Security Studies*, Vol. 5 (1996), No. 3, s. 90–121.
- Schweller, Randall – Priess, David (1996): A Tale of Two Realisms. *Mershon International Studies Review*, Vol. 41 (1996), No. 1, s. 1–32.
- Wæver, Ole (1996): The Rise and Fall of the Inter-Paradigm Debate. In: Smith, Steve – Booth, Ken – Zaleski, Marysia (eds.): *International Theory: Positivism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 149–185.
- Walt, Stephen M. (1987): *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press, 1987.
- Waltz, Kenneth (1993): The Emerging Structures of International Politics. *International Security*, Vol. 18 (1993), No. 2, s. 44–79.
- Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Wetherell, Margaret – Taylor, Stephanie – Yates, Simeon J. (eds., 2001): *Discourse Theory and Practice: A Reader*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2001.
- Wittgenstein, Ludwig (1953): *Philosophical Investigations*. Oxford: Blackwell, 1953.
- Wodak, Ruth – Meyer, Michael (eds., 2001): *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage, 2001.
- Wodak, Ruth – Rudolf, De Cilla – Reisigl, Martin – Liebhart, Karin (1999): *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999.
- Wolfers, Arnold (1991): *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins University, 1991 (1. vydání vyšlo v roce 1962).
- www.protiraketam.cz
- www.nezakladnam.cz

Poznámka

Autoři děkují třem anonymním recenzentům a šéfredaktorovi Mezinárodních vztahů za komentáře k textu.